

Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

3|2019

Sté výročí připojení Podkarpatska k Československu: vzpomínkové slavnosti, zamyšlení historiků, kulturní programy | Setkání s osobnostmi na cestách letošního léta | XV. Světový kongres Rusínů ve Staré Ľubovni | Jubileum historika Valerije Padjaka | Podkarpatská Rus v Národním muzeu | Aktuální postřehy ze současného Zakarpátí

České písničky (nejen) v Koločavě

Poslední srpnový týden 2019, pozdní večer. Blížíme se ke Koločavě. Už zdálky znějí z tamní Četnické stanice – pokud to někdo neví, je to někdejší skutečná československá četnická stanice za první republiky, nyní penzion a restaurace – moravské písničky. A hospoda plná Čechů a Moravanů. Folklorní soubor ze Slovaca, tuším z Tvarožné Lhoty, který si právě notuje, vystupoval o den dřív v Užhorodě na slavnosti ukrajinské nezávislosti, teď si tu užívá poslední večer. U stolu seděli ovšem i další návštěvníci z Česka. A mezi nimi majitelka Četnické stanice a významná osobnost česko-podkarpatské vzájemnosti – učitelka Natalka Tumarec. Zpívala s nimi, svým příjemným sopránem přidala pár rusínských písniček.

Nic výjimečného. Z vlídné hospody a penzionu, a z Koločavy vůbec, se postupem let stalo centrum české, moravské i slovenské turistiky; může se o tom přesvědčit každý, kdo se tam v sezóně pár dní zdrží. Češtinu i slovenštinu ale hojně slyšíte i jinde, na městském korzu Galago na břehu řeky Ť, či třeba na mukačevské pěší zóně. Podobě jako – a to už možná trochu výjimečné bylo – v užhorodském skanzenu, kde měli zrovna o posledním srpnovém víkendu volný vstup, protože se tam konaly folklorní slavnosti zaměřené na slovenskou lidovou hudbu.

Kulturní i jiné kontakty mezi podkarpatskými a českými i moravskými regiony a městy fungují dlouhodobě. Můžeme zmínit například Pardubický kraj či Vysočinu, nebo Ústí nad Labem, kde udržují čilé a dělné vztahy s Podkarpatskem, podporují jejich vzdělávací, kulturní či společenské aktivity (např. Pardubický kraj podpořil slavnost v Užhorodě k letošnímu stému výročí připojení PR k Československu, knihovna v Litomyšli posílá knihy pro nově zakládané centrum bohemistiky při užhorodské univerzitě, atd.).

Leccos nasvědčuje tomu, že naše současná i budoucí vzájemnost není a nebude založena pouze na historickém vzpomínání, ale na reálném, aktuálním přátelství.

AGÁTA PILÁTOVÁ

Vystoupení velvyslance České republiky Tomáše Tuhého

Na nábřeží Dunaje zněla rusínská hymna

V Bratislavě stojí velký, skutečně důstojný pomník T. G. Masaryka, kopie sochy Ladislava Šalouna z dvacátých let minulého století. Je na pěkném místě, na náměstí pojmenovaném po našem prvním prezidentovi. Právě na tomto symbolickém místě se letos 10. září uskutečnilo slavnostní kladení věnců na památku stého výročí připojení Podkarpatska k Československé republice.

Na toto jubileum vzpomínají Češi, Slováci i Rusíni ve všech částech někdejší republiky. Jedním z dokladů je i bratislavská slavnost. Zorganizoval ji ZIRS – Spolek rusínské inteligence Slovenska, který stojí za řadou zdařilých kulturních, společenských a edičních aktivit. Pietní shromáždění u Masarykova pomníku připravil vzorně. Jako na objednávku vyšlo i slunečné počasí. K slavnosti se sešli Rusíni i Slováci, akcí přišel pozdravit také velvyslanec České republiky na Slovensku Tomáš Tuhý.

Na začátku zazněly tři hymny: česká, slovenská a podkarpatoruská (*Podkarpatskije Rusiny ostavte hlubokij son*). Tak za sebou, jak je kdysi dávno slyšeli naši otcové a dědové ...

Po slavnostním položení věnců následoval krátký program; úvodem promluvil velvyslanec ČR, Tomáš Tuhý, přednesl vřelý, historicky poutaný a empatický projev; profesor Peter Švorc krátce a velice výstižně shrnul význam spojení podkarpatského regionu s nově vzniklou Československou republikou v roce 1919. Za Spo-

lečnost přátel Podkarpatské Rusi pozdravila shromážděním Agáta Pilátová. Na závěr zaznělo několik rusínských písniček za doprovodu akordeonu. Součástí akce bylo také promítání dokumentárního filmu Podkarpatská rusínská malířská škola, které se konalo v nedalekém sále.

Slovenská televize zpracovala a odvysílala o slavnosti reportáž. **ap**

POZVÁNKA

Seznamte se s mladou autorkou **Barborou Zavadilovou** a její knihou **Má rusínská vyšivanka**.

Zveme vás na křest publikace a besedu **20. listopadu 2019 v 17,00 hodin** v Galerii Domu národnostních menšin v Praze.

Text je svěží literární reportáž z cest po současném Podkarpatsku. Po krátkém programu následuje malé občerstvení. Zájemci si budou moci knihu zakoupit za zvýhodněnou cenu.

Světový kongres Rusínů

V letošním roce proběhl v pořadí již XV. Světový kongres Rusínů. Bezmála 200 delegátů a hostů rokovalo mezi 4. a 7. červencem v Lubovnianskych kúpeľoch. Většina kulturního programu spojeného s kongresem se uskutečnila v obci Kamienska. Obě místa leží v blízkosti města Stará Lubovňa.

Hlavním organizátorem setkání byla Rusínská obroda na Slovensku. Kongres mj. podpořili Fond na podporu kultury národnostních menšin, předseda vlády SR Peter Pellegrini a Prešovský samosprávný kraj. Delegáty vedle dalších hostů pozdravila prostřednictvím člena svého expertního poradního výboru pro národnostní menšiny Petra Medviča rovněž prezidentka SR Zuzana Čaputová.

Jednání se účastnili zástupci Rusínů ze všech zemí sdružených v kongresu (Polsko, Ukrajina, Maďarsko, Rumunsko, Srbsko, Chorvatsko, USA a Kanada, SR a ČR) a jako hosté rovněž Rusíni z Ruska. Z České republiky jsme se zúčastnili v počtu 10 delegátů, dvou delegátů IX. Světového fóra rusínské mládeže a dvou hostů. Sympatická byla iniciativa manželů Lojkových. Přivezli s sebou svou kamarádku, dívku z vietnamskými kořeny, kterou kongres a rusínské téma velmi zaujaly. Kdoví, možná že budeme mít novou „Rusínku“ z vietnamské komunity...

Samotné jednání začalo v pátek 5. července. Po hymnách a úvodních zdrcích byly slavnostně předány ceny Vasila Turoka-Heteša za přínos v oblasti rusínské kultury a děkované listy předsedy kongresu Štefana Ljavince. Ceny Vasila Turoka byly mimořádně uděleny dvě – Anně Kuzniakové ze Slovenska, dlouholeté rusínské aktivistce a redaktorce rusínského tisku a Ivanu Popovi, historikovi specializujícímu se na dějiny Podkarpatské Rusi. Ivan Pop žije dlouhodobě v Čechách a je stálým přispěvatelem našeho časopisu Podkarpatská Rus. Udělení ceny panu profesorovi Popovi jsme navrhli a velmi nás potěšilo, že ho Světová rada Rusínů na svém zasedání v květnu 2019 schválila.

V pátek a sobotu proběhla čtyři plenární zasedání, kde delegáti hovořili o práci Světové rady Rusínů, členských organizací, o aktivitách a problémech v jednotlivých zemích. Předseda kongresu a rady Štefan Ljavinec mj. podrobně informoval o snahách ve věci uznání rusínské národnosti na Ukrajině. V této věci představitelé Světové rady a kongresu intervenovali na Ukrajině (mj. u prezidenta, v parlamentu – Nejvyšší radě, na ministerstvo kultury) i v Evropě (v orgánech EU i v Radě Evropy). Protestní dopisy a intervence byly odeslány i v reakci na schválení jazykového zákona ukrajinským parlamentem, jež je pro národnostní menšiny nepříznivým legislativním opatřením.

František Krajňák, řeckokatolický duchovní v obci Kamienska, hovořil na kongresu o nutnosti rozvíjet nejen folklor, ale rovněž rusínský spisovný i liturgický jazyk. Informoval o ukončení prací na překladech čtyř Evangelíí do rusínského jazyka. Peter Medvič hovořil o poradním výboru národnostních menšin prezidentky Čaputové. Apeloval také na jednotu Rusínů a vyzýval ke stanovení celkové strategie. Rovněž další vystupující tato témata rozebírali. Delegáti, a to nejen z Ukrajiny hovořili o silícím proukrajinském aktivismu. Člen Světové rady Rusínů za Ukrajinu Mikola Bobinec zmínil také sčítání lidu, které by se po mnoha letech odkladů mohlo na Ukrajině uskutečnit v roce 2020 či 2021. Tajemník kongresu Vladimír Protivňák podal zprávu o hospodaření a o placení členských příspěvků. Delegáti rovněž vyslechli zprávu o činnosti Světového fóra rusínské mládeže. Novým předsedou se stal Peter Jarinčík, předseda aktivní organizace mladých Rusínů na Slovensku molody.Rusyny.

POZVÁNKA

Zveme vás na besedu s Ivanem Latkem,
předsedou Klubu TGM v Užhorodě, vydavatelem a významným
podkarpatským aktivistou
6. listopadu 2019 v 16,30 hodin
v Domě národnostních menšin
v Praze 2, Vocelova 3.

Tématem besedy budou události a akce na Podkarpatsku k letošnímu 100. výročí připojení regionu k ČSR, současná situace země, česká a slovenská menšina na Podkarpatsku a jejich spolky. Náš host pohovoří i o projektech připravovaných pro příští období a o ediční činnosti Klubu TGM.

Foto Jan Čopík

Česká delegace na XV. Světovém kongresu Rusínů

V sobotu proběhlo také jednání komisí kongresu. Za ČR se členem komise pro vzdělávání a jazyk stal Ivan Saloň, komise pro kulturu Vladislav Haffner, komise pro historii Jan Čopík, komise pro informace a vydavatelskou činnost Petr Šáda a komise pro turistiku a granty Mária Chochrunová. Lenka Bajcurová byla zvolena do rady Světového fóra rusínské mládeže a Dagmar Březinová do revizní komise Světového kongresu Rusínů. Delegáti také zvolili novou Světovou radu Rusínů (což je výkonný orgán mezi kongresy). Staronovým předsedou se stal Štefan Ljavinec, rodák z Podkarpatské žijící v Maďarsku. V přímých volbách dostal více hlasů než Mikola Bobinec, člen rady za Ukrajinu. Za ČR je členem rady Jan Čopík.

Foto Jan Čopík

Rusínský folklor na rusínském kongresu

V rámci kongresu Rusíni oslavili také svůj den. Den Rusínů Slovenska je stanoven na 12. června. Je připomenutím Dnů rusínské kultury, které se v Prešovském regionu organizovaly v meziválečném období. Zejména připomíná oslavy v roce 1933, kdy byl v centru Prešova odhalen památník Alexandra Duchnoviče. Škoda, že podobný den Rusínů nemáme také v ČR. Jistě by se vhodné datum našlo...

Sváteční program byl připravený v obci Kamienska. Před obecním úřadem si přítomní připomněli 100. výročí připojení rusínských území k Československu a 200 let od narození obrozence Alexandra Pavloviče. Byla zde sloužena mše za všechny zemřelé členy Světového kongresu Rusínů od roku 1991. Následoval asi dva kilometry dlouhý slavnostní pochod. Pod vlajkami svých států pochodovali delegáti jednotlivých zemí do amfiteátru, kde se představilo množství folklorních souborů z různých zemí. A věru bylo na co se dívat! Soubory se střídaly v rychlém sledu a všechny zpívaly a tančily jako o závod.

V závěrečné rezoluci kongresu účastníci apelovali na Ukrajinu, aby uznala Rusíny jako samostatnou národnost a zařadila se tak mezi ostatní demokratické státy Evropy. Vyjádřili také znepokojení nad denacionalizací Rusínů prostřednictvím církevních obřadů. Důležitým cílem kongresu je posílení rusínského národního povědomí. A to nejen proto, že v členských státech EU i na Ukrajině se bude v roce 2021, resp. 2020 konat sčítání lidu.

Světový kongres Rusínů jistě trpí problémy. Nejsou v něm zastoupeni Rusíni ze všech organizací členských států kongresu. Mnozí také poukazují na okázalost kongresu. Pro výměnu zkušeností, vzájemnou podporu je však mezinárodní spolupráce důležitá, stejně jako osobní setkání aktivistů. Příští kongres by se měl uskutečnit v polské Krynici.

Tak tedy za dva roky na shledanou v Polsku.

DAGMAR BŘEZINOVÁ, JAN ČOPIK

Inspirativní historie

Z příspěvku na slavnosti v Bratislavě 10. září 2019

Před několika dny jsem se vrátila z cesty po Podkarpatské Rusi, která je (nejen) v těchto dnech plná připomínek na sté výročí připojení tohoto východního regionu k Československu.

Ostatně právě v těchto chvílích, tj. 10. září, probíhá také v Užhorodě podobná pietní slavnost jako zde, a koná se rovněž u Masarykova památníku, u busty sochaře Josefa Vajce.

Podkarpatská města jsou plná trvalých památek na Československo, na to, co tam Češi a Slováci postavili, kde všude byly přítomny jejich kreativní aktivity. V architektuře a stavebnictví, v umění - skvělé svědectví o tom přináší i dokumentární snímek o podkarpatské malířské škole, který po slavnosti uvidíme - a také v hospodářství, infrastrukturu, v tehdejších podnikání a dalších oblastech. Ale nejen historie, také současnost tam připomíná někdejší společný stát, osobnosti a události s ním spojené. (Například nedávno obnovený název Masarykova mostu, pomníky, pamětní tabule.)

Proč tomu tak je? Mimo jiné zejména proto, že připojení Podkarpatské Rusi k nově vzniklému demokratickému státu znamenalo také obrození rusínské národnosti, rozvoj politicko-společenský, vzdělanostní i kulturní. Společný stát přinesl pro tento rozvoj nové možnosti a podněty. Kdyby nenastalo neblahé přerušení 2. světovou válkou a poté sovětskou nadvládou, podařilo by se vychovat i novou rusínskou inteligenci. Zdařilo se to aspoň částečně: rusínští studenti se vzdělávali na vysokých školách v Praze, Brně i Bratislavě...

Společný stát zanikl už dávno, přesto spolupráce mezi podkarpatským regionem, Slovenskem i Českem nejen trvá, ale roste. Možná až překvapivě. Zatímco dřív šlo hlavně o humanitární pomoc, v současnosti jsou to čilé regionální kontakty, spolupráce, výměny hodnot, zkušeností i lidí. Zvlášť markantní je to ve Slovenské republice, kde věda, umění i vzdělávání mohly ve svobodném státě po r. 1989 navazovat na tradice 1. republiky. V Česku např. Pardubicko, kraj

Vysočina, Ústí nad Labem i další města a regiony spolupracují s městy a obcemi Podkarpatska.

Vznikají nová publicistická, vědecká i umělecká díla inspirovaná Podkarpatskem. Svědčí o tom dokumenty vytvořené v tvůrčí dílně ZIR-Su a českými i slovenskými dokumentaristy. Vznikají i fotografické cykly, knihy.

Rozvíjí se turistika. Když se člověk projde po užhorodském nábřeží, za necelou hodinku často zaslechne i češtinu a slovenštinu.

Nemluvě o tom, že mnoho lidí z Podkarpatska v posledních desetiletích nalézá práci i možnosti vzdělání v Česku i na Slovensku.

Takže nejen památníky, vzpomínky a věnce, ale s karpatským regionem a s tamními Rusíny nás spojuje i aktuální současnost. Sté výročí tak pro nás znamená nejen důstojné jubileum, ale inspiraci pro současné i budoucí aktivity na toto téma.

AGÁTA PILÁTOVÁ

POZVÁNKA

**Akademie národnostních menšin
a Společnost přátel
Podkarpatské Rusi**

pořádá k 100. výročí připojení
Podkarpatské Rusi k Československu
**kulatý stůl na téma Podkarpatská Rus
a Rusíni v českých zemích.**
Uskuteční se **4. prosince 2019
od 13 hodin**

v Domě národnostních menšin v Praze.

Tematické okruhy: Podkarpatská Rus
v rámci Československa 1919 až 1939 -
Rusíni v meziválečném Československu
Rusíni/Ukrajinci po druhé světové
válce v Československu: Rusíni
v Československu po roce 1989.

Nový pomník TGM v Mukačevu

Dne 24. 5. 2019 ve 12.30 kyjevského času byl slavnostně odhalen basreliéf TGM od rusínského umělce Eduarda Aleksije. Odhalení tabule se zúčastnili mj. konzulka Generálního konzulátu České republiky ve Lvově Valéria Füleová, konzul Generálního konzulátu Slovenské republiky v Užhorodě Daniel Caban, ředitel Dobročinného fondu ViZa Volodymyr Čubirko, zástupce Masarykova demokratického hnutí Erik Lukas, ředitel Střední zemědělské školy Jurij Sadvari, představitel Klubu T. G. Masaryka v Užhorodě a Užhorodského spolku Slováků, krajané a žáci škol. Každý z jmenovaných měl krátký projev. Akce byla doprovázena hudebním vystoupením v češtině žáků mukačevské školy, kde se vyučuje jako druhý nepovinný jazyk právě čeština. O velkém ohlasu akce svědčí i odvysílání reportáže v Ukrajinské televizi TV SIRIUS, která obsahovala i rozhovor se zástupcem MDH, E. Lukase. Po programu, který trval asi půl druhé hodiny, odebrali se hosté společně s krajany k hostině v restauraci na nábřeží řeky Latorica.

Celou tuto skvěle vydařenou akci zorganizoval klub T. G. Masaryka v Užhorodě pod vedením neúnavného krajana mgr. Ivana Latka. Basreliéf byl symbolicky odhalen na budově školy, která byla postavena za první ČSR počátkem 30. let minulého století. Škola je umístěna vedle hlavní - výpadové silnice z města, která byla v předložském roce přejmenována na ulici Tomáše Masaryka. Cena celého díla byla 25 000 Kč a byla zaplacená z darů fondu ViZa a MDH.

luk

Masarykův odkaz je živý i na Podkarpatsku

Projev zástupce Masarykova demokratického hnutí při příležitosti odhalení basreliéfu TGM

Dovolte mi, abych jménem Masarykova demokratického hnutí poděkoval Klubu T. G. Masaryka v Užhorodě a zejména jeho předsedovi panu Ivanu Latkovi za jeho skvělou práci a péči o odkaz našeho prvního prezidenta Tomáše G. Masaryka, který se nesmazatelně zapsal do historie i zde v Zakarpátí.

Letos je tomu právě 100 roků, kdy se vaše tehdejší politická a občanská reprezentace rozhodla opustit maďarské područí a vydat se společně se svými slovanskými sousedy ve společném státě cestou západní demokracie.

I přes to, že náš společný stát nepřežil nacistické a poté komunistické běsnění, byl do poslední chvíle své existence skutečným ostro-

vem demokracie ve střední a východní Evropě.

To co ovšem přežilo a je nám vzorem i nyní, o století později, jsou myšlenky a ideály jejich představitelů. V jejich čele stál velikán své doby, myslitel, filozof a první prezident republiky Československé - Tomáš Garrigue Masaryk.

Člověk, který nejenom svou inteligencí, vzdělaností, humanitou, ale především neskonalou vírou v člověka a v demokracii, dalekosáhle přerostl svým významem nejenom hranice svojí země, ale i hranice evropského kontinentu.

Je mi tedy obrovskou ctí, že zde dnes mohu stát spolu s vámi a podílet se na dnešním slavnostním odhalení této pamětní desky. Necht

se stane symbolem demokratické společnosti, kterou, jak pevně věřím, si přeje vybudovat i převážná většina obyvatel Ukrajiny.

Ať je Masarykův demokratický a humanitní odkaz vzorem všem lidem, kteří mají upřímný zájem na vytvoření spravedlivé a slušné společnosti.

To by mělo být zájmem všech politiků po celém světě.

Na závěr mi dovolte jeden krásný Masarykův citát, který je dnes více než aktuální pro všechny postkomunistické země:

„Tož demokracii bychom už měli, teď ještě nějaké ty demokraty.“

ERIK LUKAS

Podkarpatsko – součást našich dějin

Národní muzeum otevřelo letos v září v Národním památníku na Vítkově novou výstavu s názvem *Podkarpatská Rus – součást našich dějin, která představuje Podkarpatskou Rus v dobových souvislostech*. Návštěvníkům bude otevřena až do února 2020. Je uspořádána u příležitosti stoletého výročí připojení Podkarpatské Rusi k Československu a připomíná především společnou cestu dějinami této oblasti a československého státu.

Podkarpatská Rus je úzce spjatá také s historií Národního muzea. Před devadesátí lety (10. 9. 1929) došlo za přítomnosti podkarpatského guvernéra ke slavnostnímu předání chrámu sv. Michala obyvatelům Prahy. Ten se po svém přesunu z Velké Loučky u Mukačeva

sbírkového fondu Podkarpatské Rusi, který spravuje Oddělení novodobých dějin Národního muzea a který se v minulosti významně rozšířil i díky činnosti Společnosti přátel Podkarpatské Rusi. Návštěvníci se setkají s různými typy trojrozměrných předmětů, které jsou pro tuto oblast typické a pocházejí především z meziválečného období. Kromě hojně zastoupené keramiky jsou k vidění také dřevěné, skleněné, porcelánové i textilní předměty. Největší část exponátů však tvoří zajímavé papírové dokumenty. Dobové legitimace či listiny zde doplňuje například školní kronika, herbář podkarpatských rostlin, album z prvních lyžařských závodů ve Volovci či deník z vojny v Užhorodu. Záměry budou moct zhlédnout i záběry z dokumentu *Piseň o Podkarpatské Rusi* natočeného režisérem Jiřím Weisssem v roce 1937.

Podkarpatská Rus je na výstavě představena v dobových souvislostech. Pozornost je věnována především jejímu začlenění do Československa, vzájemné provázanosti a ovlivňování. Kromě základních politických dějin regionu jsou zde návštěvníci seznámeni i se základním hospodářským a sociálním vývojem v oblasti, tj. s rozvojem dopravy či školství. Stranou nezůstává ani sportovní činnost, náboženství a kultura.

Výstava se koná v předsálí Hrobu neznámého vojína v Národním památníku na Vítkově do 23. února 2020. Veškeré informace o vstupném a otevírací době naleznete na stránkách www.nm.cz.

Mgr. ONDŘEJ ŠTĚPÁNEK
oddělení novodobých českých dějin
Národní muzeum Praha

Nová rusínská eparchie v Srbsku

V Ruském Keresturu v Srbsku se letos na jaře konala slavnostní inaugurace řeckokatolické eparchie sv. Mikuláše, spojená s intonizací eparchy Ďura Džudžara. Eparchii pro věřící rusínského původu – řeckokatolíky žijící jako národnostní menšina v Srbsku – ustanovil papež František povýšením z dosavadního exarchátu. Nového eparchu osobně uvedl prefekt Kongregace pro východní církve kardinál Leonardo Sandri.

Ve své řeči připomněl, že Svatý otec František svými návštěvami v nedalekém Bulharsku, Severní Makedonii i dalších blízkých zemích „všechny povzbuzuje k zachování vlastních tradic, k intenzivnímu prožívání ekumenického a mezinárodního dialogu bez vzájemného strachu a spíše utužováním vztahů než zaujetím odstupem za zdmi a bariérami vnitřními či vnějšími.“

Slavnosti byly přítomny desítky biskupů východního i západního obřadu z Maďarska, Slovenska, Ukrajiny, Chorvatska i dalších zemí včetně delegátů ze zámoří.

Zdroj: Exarchát,
zpravodaj Řeckokatolické
církve v ČR

Slavnostní odhalení Masarykovy sochy v Rachově

do Kinského zahrady stal součástí sbírek národopisného oddělení Národního muzea.

Výstava je tvořena panely s průvodními texty, grafy a desítkami zajímavých fotografií. Mimo to je doplněna o unikátní exponáty ze

Tři sta let řeckokatolického kostela z Obavy

Zdařilá kniha Oleny Krušinské *Zakarpatis, Průvodce bývalou Podkarpatskou Rusí* obsahuje také kapitulu, v níž se píše o pěti podkarpatských kostelích, jež jsou nyní na území České republiky. V jednom z nich sloužil jako kněz i můj praděd Puza. Rád bych o tomto kostele i svém příbuzném napsal několik řádek.

Krásný dřevěný kostel připomíná obdobný kostelík v Bystrém, obci nedaleko Svaljavy. Už dávno nezdobí své původní místo – vesnici Obavu, ale více než 80 let je chloubou českého města Nová Paka v severozápadních Čechách nedaleko Liberce. Bojkovský Uspenský kostel byl postaven z dubového dřeva ve vesnici Smerečansko na počátku 18. století. V roce 1788 jej přestěhovali do Obavy nedaleko Mukačeva, kde dostavěli jeho vysokou věž, barokní střechu a postranní dřevěnou zvonici.

Do Čech, za hranice Podkarpatska se kostel dostal z Obavy; podobně jako mnozí Rusíni, obyvatelé Obavy i lidé jiných regionů, kteří putovali do Čech za prací a výdělkem. V Obavě posléze místo něj postavili zděný chrám, ale architektonicky a stavitelsky méně zajímavý. Nyní patří dřevěný kostel v České republice k oceňovaným stavebním klenotům. Nám z něj zbývají jen staré fotografie...

Obavský svatostánek zakoupil na počátku 30. let minulého století český továrník Otto Kretschmer, který financoval i stavbu náhradního kostela v Obavě. V roce 1931 byla stavba rozebrána a znovu postavena na novém místě – v parku u Kretschmerovy vily. Starý, historicky cenný ikonostas, který vznikl koncem 18. století, zrestauroval mistr Medlák. V Československu však po 2. světové válce zavládly těžké komunistické časy, Kretschmerova rodina o svou vilu i kostelík přišla. V domě zřídili v něm domov důchodců.

Kostel v Nové Pace

Kostelní zvonice sloužila starým lidem jako altánek. V 90. letech minulého století však nový režim vrátil kostel dům rodině a svatostánek začal plnit svou původní funkci.

Kostel má 14 metrů do délky, je 8 metrů široký, výška věže je 16 m. Mám v plánu kostelík v Čechách navštívit, protože v něm sloužil můj praděd Otec Antonij Puza (1795–1859) v době, kdy kostel byl ještě v Obavě. Na počátku 19. stol. působil jako kněz v obcích Dubino, Čabin, Kosino a Nižná Hrabovnice, jež byly přiřazeny k Obavě.

ALEXANDER DUDINSZKY,
Mukačevo

Historik, nakladatel, rusínský buditel moderní doby

Valerij Padjak, jedna z nejvýznamnějších osobností rusínského kulturního, vzdělanostního a vědeckého života, letos v létě oslavil šedesátiny. S obdivuhodnou energií působí v různých oblastech. Těžko říct, která z jeho četných aktivit je nejdůležitější, dobré plody přináší snad všechny. Invenční a pilný historik a literárně i vědec, autor významných publikací, pedagog, nakladatel, organizátor kulturního života.

Narodil se v červnu 1959 v Užhorodě, dětství prožil ve Stavném, horské rodné obci svých předků. Krajina dětských let jakoby předznamenala pozdější zaměření Padjakových aktivit, tvoří totiž rozhraní tří rusínských oblastí - Podkarpatské, Prešovské a Lemkovské oblasti. Zde získal trvalou lásku k rusínskému jazyku. Patrně ho to také inspirovalo k studiu nejen rusínské, ale i maďarské a slovenské kultury a umění. Na Užhorodské státní univerzitě vystudoval literární vědu, po absolutoriu učil na užhorodských středních školách. Později působil jako nakladatelský redaktor a autor školních učebnic.

Po rozpadu Sovětského svazu se Ukrajina se stala nezávislým státem a pro energického a invenčního Padjaka se otevřely nové příležitosti. Založil vlastní nakladatelství zaměřené na hodnotnou, především odbornou a vědeckou literaturu. Během necelého

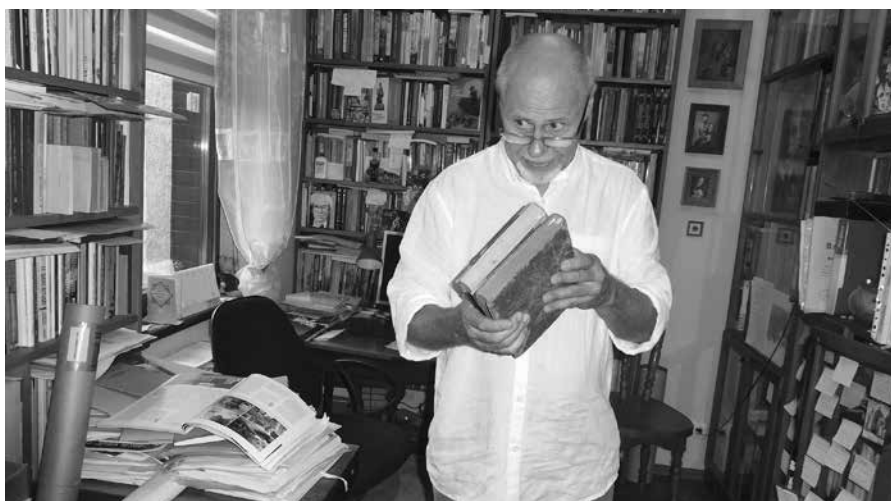

Foto David Pilát

Valerij Padjak

dvacetiletí vydal ve svém podniku na 300 publikací.

Vlastní vědeckou činnost soustřeďuje zejména na literární historii; věnuje se dějinám rusínského písemnictví a dramatu. Vydal - a v některých případech obevil - řadu původních děl rusínských autorů, věnuje se sběru lidových písní, sleduje i poezii.

Valerij Padjak je dlouhá léta respektovaným účastníkem vědeckých konferencí v různých zemích Evropy i v zámoří, jeho od-

borné příspěvky jsou přijímány s uznáním. Přednáší na Prešovské univerzitě, kde vzdělává odborníky pro rusínskou literaturu. Byl hlavním organizátorem nedělních škol pro rusínské děti, je předním aktivistou rusínských spolků.

„Působení Valerije Padjaka je nedocenitelným vkladem do karpatoruského kulturního života,“ řekl o něm profesor Pavel Robert Magosci z torontské univerzity.

ap

Blízká setkání

Za letního putování městy a vesnicemi Podkarpatské Rusi můžeme obdivovat půvabnou, většinou (stále ještě) živou a svěží přírodu, či architektonické památky a pozoruhodné stavby z období první republiky. O aktuálních problémech společnosti píšeme na jiném místě, já bych tu chtěla zmínit několik setkání s osobnostmi, které mě zaujaly. Jde o lidi, jejichž působení je významné pro vzájemnost Česka a Podkarpatska. Známe je z jejich četných aktivit, z publicistiky i z korespondence. Osobní setkání má ovšem nenahraditelné kouzlo bezprostřednosti. Navíc - vždycky sdělí něco nového, zajímavého, podnětného. Bylo to tak i letos v létě. Proto také postupně přineseme s nimi zvláštní rozhovory, v nichž sami povypráví o své práci. Teď jen několik dojmů.

Náš přítel v Užhorodě

„Dosud jsme se zaměřovali hodně na politiku, teď si budeme víc všimnout českých umělců a kulturních činitelů, kteří se věnovali Podkarpatsku,“ plánuje Ivan Latko příští zaměření Klubu T. G. Masaryka v Užhorodě. Jeho práce si přímo říká o nějaký vznosný přívlastek - třeba že je strážcem české a slovenské kultury na Podkarpatské Rusi. Ivana však na přívlastky moc neužije. Je pracovitý a organizačně schopný muž, který kvůli akcím, jež pořádá, i kvůli vydávaným knížkám musí denně řešit spoustu praktických problémů.

Na začátku je samozřejmě vždycky nápad: ta či ona kniha znamenala za první republiky

Foto David Pilát

Ivan Latko

významný posun v bádání, vydáme ji znovu! (Například text historika a politika Kamila Krofity o podkarpatských dějinách.) Další autor sestavil sborník důležitých faktografických údajů a odborných statí, i současní historici nebo studenti mohou z té knížky čerpat důležité údaje, zařadíme do edičního plánu! (Například sborník Jaroslava Zatloukala Podkarpatská Rus.) Z Podkarpatska čerpal náměty pro svá díla významný český umělec - a ještě tu nemá pamětní tabuli. Zřídíme ji! (Třeba malíř František Tichý nebo spisovatel Jaromír Tomeček.) Za první republiky byl postaven Masarykův most, dodnes dobře slouží, zkusíme iniciovat, aby se zase

jmenoval jako kdysi. Nebo: v Užhorodě byla proslulá Baťova pasáž, proč by tu zas neměla být a jmenovat se stejně, když firma Baťa měla o tento region velký zájem...

A přibývají pamětní desky, Masarykův most se opět jmenuje po prvním československém prezidentovi, vycházejí reprinty starých, ale inspirativních knih. Ivan Latko dostal před časem vyznamenání Gratias Agit, které se uděluje těm, kdo šíří dobré jméno naší země v zahraničí. Právem mu patří.

Natalka

Jméno Natalky Tumarec a Četnickou stanici, kterou vede, zná snad každý náš turista, který míří na poloniny Podkarpatska.

Pokračování na straně 6

Foto David Pilát

Natalka Tumarec

Blízká setkání

Dokončení ze strany 5

Učitelka z Koločavy spolu s příbuznými kdysi vymyslela, vybudovala a řídí (teď už se svými syny) muzeum Ivana Olbrachta a penzion Četnická stanice. Kromě toho stále učí, tohoto povolání se nevzdává, má je ráda. Pohostinské zařízení jí a její rodinu jistě živí, ale „jde mi hlavně o to, aby se tu Češi cítili dobře,“ říká a můžeme jí to věřit. Ceny jsou tu velmi vstřícné, pivo jako křen, jídlo chutné.

Když tuto přesvědčenou Ukrajinou déle posloucháme, musíme si vážit její národnostní tolerance, vstřícnosti pro každého, ať se cítí být kýmkoliv, i vřelého vztahu k rodné zemi. Přeje jí nejen „svým“ Ukrajinčům, ale samozřejmě Rusínům a taky Čechům a Slovákům, kteří do Koločavy zavítají. Je vzdělaná a hodně toho ví. Od ní jsem se například věrohodně dověděla, proč si Koločavští stále váží Ivana Olbrachta: ani ne pro jeho román o (u nás) legendárním Nikolovi Šuhajovi – kdoví, kolik čtenářů z mladší a mladé generace v Koločavě ho zná. Ale proto, že pro

místní vykonal hodně dobrého – pro konkrétní lidi, rodiny, pro vesnici jako takovou. Pomáhal, podporoval, radil, a taky propagoval půvaby zdejší krajiny. Nataalka vypráví o konkrétních příkladech, zná příběhy místních rodin. A pěkně zpívá rusínské písničky. Zná jich spoustu.

Vědec s temperamentem

„Říkají o mně, že jsem separatista,“ zlobí se Valerij Padjak. Nesouhlasně kroutí hlavou, předkládá důkazy, že Rusíni na tomto území byli a jsou. „Čeho se bojí? Vždyť nám Rusínům vůbec nejde o ‚separaci‘, ale o to, aby stát uznal rusínskou národnost a práva, jaká jí náleží!“ Rusínský historik a literární vědec to nemá ve vlasti lehké. Ukrajinští nacionalisté ho napadají v médiích a často i osobně. Je příznacně, že přednáší o rusínské literatuře studentům nikoliv v Užhorodě, ale na prešovské univerzitě.

Přitom právě na domácí půdě by měl co předávat. Věnuje se písemnictví a dramatu své vlasti dlouho a soustavně, vydal o tom řadu studií. Stále bádá a objevuje. V jeho pracovně je plno knížek i dosud nezpraco-

vaných dokumentů a materiálů, které našel, v různých zemích světa. „Tohle jsem objevil docela náhodou v jednom americkém Zapaďkově,“ ukazuje vzácné svezky – sbírčky rusínskému písemnictví a periodik, které vydávali Rusíni žijící v Americe v 19. a na počátku 20. století v rodném jazyce. Drobné knížčky nesmírné historické hodnoty.

Má „v rukávu“ spoustu dokladů, některé čerpá i z tradic vlastní selské rodiny. Neveliká pracovna je po okraj naplněna zajímavými písemnostmi, rukopisy, obrazovým materiálem, i knihami, které vydal. Hodinka mezi tím vším, kterou doprovází výklad dobrého řečníka – však je taky zkušený pedagog! – je opravdový zážitek.

Jako dárek si vezu domů Padjakovo vydání dramatu Spekulantů Andrije Brodyho. Ano, právě toho rusínského politika, kterého Sověti hned po obsazení země zatklí a posléze popravili. Ten utlý text je možná taky jeden z Padjakových literárně vědných objevů; nevím, zapoměla jsme se zeptat. Ale příště to napravím.

AGÁTA PILÁTOVÁ

ZE ŽIVOTA RUSÍNŮ (NEJEN) NA SLOVENSKU

* **Věnce u Masarykovy sochy.** Na Masarykově náměstí v Bratislavě zněla rusínská hymna, dočteme se na portálu rusyn.sk. Konal se tu slavnostní akt ke 100. výročí připojení Podkarpatské Rusi k Československu. Akce se zúčastnil velvyslanec České republiky na Slovensku Tomáš Tuhý, zástupci rusínských organizací ze Slovenska i z České republiky a občané města. O události píšeme podrobněji na jiném místě.

* **Velká slavnost ke stejnému jubileu** se uskutečnila téhož dne, tj. 10. září i v Užhorodě. Akci uspořádalo Masarykovo demokratické hnutí a klub T. G. Masaryka v Užhorodě pod záštitou Pardubického kraje. Byli na ní přítomni zástupci vedení města a podkarpatských, slovenských i českých institucí. Vše proběhlo jednak u busty T. G. Masaryka na nábřeží řeky Už u Masarykova mostu, jednak v „rusínské“ kavárně pod užhorodským hradem. Zněly tu i rusínské lidové písně.

* Proběhlo jednání o možnostech **rozšíření víkendové železniční linky Medzilaborce – Rzeszów.** Polská strana navrhuje provozovat linku také v září, slovenská ji zase chce provozovat i v pátek. Mluvili o tom předseda Prešovského samosprávného kraje Milan Majerský a maršál Podkarpatského vojvodství Władysław Ortyl, kteří se setkali v Medzilaborcích. Konstatovali, že zmíněné vlakové spojení mezi městy Rzeszów a Medzilaborce využívají pro své cesty stovky Poláků, které láká především Muzeum moderního umění Andyho Warhola v Medzilaborcích. Muzeum přivítá denně asi čtyři sta návštěvníků.

* V září jsme oslavili **110. výročí narození první profesionální rusínské sochařky, významné osobnosti druhého rusínské- ho národního obrození Oleny Mondičové.** Po maturitě studovala Vyšší umělecko-průmys-

slovou školu v Praze, v letech 1922-1925 pak na AVU pod vedením významného českého sochaře profesora Jana Štursy. Už jako studentka dosáhla významných úspěchů. Po ukončení studia podnikla cestu po muzeích a galeriích Německa, Francie a Itálie. Důležitým milníkem v životě Oleny se stal sňatek se studentem právnické fakulty UK Ivanem Mondičem z podkarpatského Nankova, jenž byl aktivním účastníkem rusínských studentských spolků v Praze a kulturního dění na Podkarpatské Rusi, do něhož zapojil i manželku. Na jeho popud začala Olena po skončení studia pracovat na sérii portrétů rusínských buditelů. 16. května 1926 se v Užhorodě konalo slavnostní odhalení prvního z nich, pomníku Eugena Fencika. V roce 1927 sochařka vyhrála soutěž na jubilejní pomník prezidenta T. G. Masaryka v Užhorodě. Pět dnů portrétovala prezidenta v jeho letní rezidenci v Lánech. Za války se její rodina přestěhovala do Budapešti, kde se její zdraví výrazně zhoršilo. Po válce se umělkyně vrátila do Československa a zbytek života strávila v Košicích jako prodavačka v obchodě s oděvy a účetní. Zemřela v zapomnění 12. března 1975. Jediný, kdo na ní občas vzpomněl, byl spolužák z AVU, známý český grafik a ilustrátor zaniklého světa dinosaurů Zdeněk Burian.

* **75. výročí Karpatsko-dukelské operace** – Den hrdinů – si občané letos připomněli na den přesně. Rozhodli o tom zástupci všech zainteresovaných institucí. Oslavy byly tradičně dvoudenní, v sobotu 5. října se uskutečnil pietní akty v Polsku, v neděli 6. října pak ve Svidníku a v Dukelském průsmyku. Oslav zúčastnili představitelé Slovenské republiky i zástupci z Česka.

* **Krypta kostela v Osadném láká na obnovené unikáty.** Do krypty vojáků z první

světové války si nachází cestu stále více návštěvníků. Její provozovatelé se snaží návštěvu učinit co nejzajímavější. Obnovují památky, dokumenty i umělecká díla, která se tu nachází, a jejich počet rozšiřují. Krypta je otevřená nonstop. Díky finanční podpoře ruského velvyslanectví na Slovensku sem byly umístěny audioprůvodci ve slovenštině, ruštině, polštině, angličtině a němčině. A protože se v hrobě pod chrámem nachází i množství maďarských vojáků, nedávno přibýly i informace v maďarštině. Stále více se tu totiž objevují i maďarsky mluvící turisté.

* **Český prezident Zeman se setkal se členy tzv. Světové rady podkarpatských Rusínů.** Údajně jim slíbil, že „jejich problém s požadavky větší autonomie Zakarpatské oblasti“ předestře na schůzce s ukrajinským prezidentem Zelenským. Ukrajinská opoziční strana Evropská solidarita exprezidenta Porošenka žádá Ukrajinskou bezpečnostní službu (SBU), aby na zmíněné setkání reagovala. Poslanci strany Evropská solidarita se obávají, aby se v oblasti neopakoval scénář Donbasu a Krymu. Žádá proto, aby SBU podnikla kroky, které zabrání „separatistickým náladám na západě Ukrajiny“. Setkání vysvětloval ukrajinským diplomatům i český velvyslanec na Ukrajině Radek Matula.

* Dokumentární film **Podkarpatská rusínská malířská škola - umělecký fenomén první poloviny 20. století** producenta Jana Lipinského a režiséra Igora Siváka uvedla Slovenská televize. Promítání půlhodinového snímku, který vyrobilo Sdružení inteligence Rusínů Slovenska a RTVS Rozhlas a televize Slovenska připravujeme i v naší Společnosti. A v příštím čísle o něm uvedeme podrobnější informace.

top

Pošta a telegraf na Podkarpatské Rusi v období ČSR

Montáž telefonního vedení ve Velkém Berezném – 1933

Foto archiv

Zaměstnanci Čs. pošty v Užhorodě na prvomájovém shromáždění – 1937

Pro bližší seznámení s činností státního podniku Československé pošty (ČSP) v období první republiky si připomeňme, že vrchní vedení ČSP příslušelo Ministerstvu pošt a telekomunikací v Praze. Poštovní, telegrafní a telefonní služby obstarávaly Ředitelství pošt a telegrafu (ŘPT) ve svých obvodech. V případě Podkarpatské Rusi bylo sídlo ŘPT zřízeno koncem roku 1919 v Užhorodě, avšak 1. dubna 1921 bylo z úsporných důvodů zrušeno. Místo něj zůstal v Berehově poštovní inspektorát, který pak po konsolidaci poměrů koncem března 1927 rovněž zanikl. Obvod Podkarpatské Rusi mezitím převzalo ŘPT v Košicích. Převzetí poštovních úřadů do čs. správy se v počátečním období let 1919–1920 neobešlo bez jistých potíží. Někteří zaměstnanci pošt se rozhodli odmítnout slib ČSR a nepokračovat ve své činnosti. Museli být nahrazeni zaměstnanci z Čech a Moravy, nebo, v jiných případech, činnost menšího úřadu byla omezena, než se podařilo místa obsadit novými zaměstnanci.

Doprava poštovních zásilek na Podkarpatskou Rus byla do 14. října 1919 provozována vojenskými nákladními auty z Košic do Užhorodu, později po obnově poškozeného železničního mostu přes Bodrog u Slovenského Nového Města hlavně po železnici. Československé dráhy přepravovaly zásilky vlakovou poštou na jednotlivých trasách, např. Teresva-Košice, Užok-Čop, Berehovo-Kušnice a na dalších linkách. Po vzniku Československých aerolinií v r. 1923 se na poštovní přepravě podílela letecká doprava, jejíž hlavní konkurenční výhodou byla rychlost. Významným mezníkem v rozvoji letecké dopravy v zemi bylo uvedení do provozu moderního letiště v Užhorodě a zahájení pravidelného leteckého provozu na trase Praha-Bratislava-Košice-Užhorod 6. května 1929. Užhorod získal v r. 1933 mezinárodní spojení do města Cluj v Rumunsku, prodlouženého v r. 1935 do Bukurešti a v r. 1936 přes Iasi-Kyjev-Brjansk do Moskvy. Není bez zajímavosti, že leteckou linku z Moskvy do Prahy přes Užhorod příležitostně použil i tehdejší poslanec a komunistický předák K. Gottwald

Na Podkarpatsku byl od počátku kladen důraz i na rozvoj telegrafní a telefonní sítě. Vojenská telegrafní stavební oddíl (v červnu 1920 nahrazeny telegrafními stavebními úřady se sídlem v Užhorodě a Berehově) prováděly rekonstrukci původních a stavby nových úseků. Telegrafní síť doznala nemalých změn; délka telegrafních tratí vzrostla

z 734 km v r. 1924 na 781 km v r. 1934. Z významnějších investičních telegrafních staveb byly uskutečněny např. Brod nad Tisou-Saldoboš, Teresva-Slatinské Doly-Velký Bočkov a Velká Kopaňa-rumunské hranice.

Významně také pokročila telefonizace Podkarpatska. V letech 1919–1933 bylo v zemi zřízeno 29 nových telefonních ústředen k již existujícím 40 ústřednám. V r. 1928 bylo zahájeno telefonní spojení s Maďarskem a v r. 1931 s dalšími sousedy Podkarpatska – Rumunskem a Polskem. V některých případech došlo k přestěhování technického zařízení ústředen do nových poštovních budov nebo do nově najatých místností (Užhorod, Mukačevo, Berehovo, Chust, Volovec, Iršava, Sevljuš, Jasina). V letech 1932–1934 byly dány do provozu dálkové telefonní kabely na trase Košice-Užhorod-Chust a Mukačevo-Berehovo, v pozdějším období výstavba pokračovala až do Slatinských Dolů a Velkého Bočkova. Odstranění značného zdroje poruch umožnilo také kladení zemních telefonních kabelů náhradou za kabely vzdušné, uskutečňované v Užhorodě a v dalších městech.

Počet telefonních účastnických stanic v zemi vzrostl z asi 200 zaregistrovaných v r. 1920 na 2250 v r. 1935. Rozšíření telefonizace v zemi nepochybně napomohlo k snížení ročních poplatků Čs. pošty za připojení soukromých poboček z 224 Kč na 140 Kč v r. 1936, nebo také k postupnému snižování tarifu za meziměstské hovory mezi Prahou, východním Slovenskem a Podkarpatskem. Zavedením nového tarifu od 1. května 1935 v telefonních sítích s automatickým provozem se poplatek za tříminutový hovor Užhorod-Praha snížil z 20 Kč na 16 Kč. Je nutno zároveň také dodat, že cena i běžného telefonního rozhovoru nebyla na tamní poměry nízká. Služeb telefonu si na konci 30. let mohla dovolit necelá 2% dospělých obyvatelstva země (v celém Československu asi 4–5% dospělých obyvatel). Z dlouhodobého hlediska však měla význam postupně se zvyšující dostupnost telefonického spojení pro veřejnost i na Podkarpatsku, zejména v případě naléhavé potřeby.

Československé poště je třeba přičíst k dobru, že nezapomínala na propagaci Podkarpatska v známkové oblasti. V roce 1928 poštovní správa v Praze vydala v rámci série k 10. výročí vzniku ČSR 60-ti haléřovou známku s motivem Strukivského kostelíka v Jasíně, který byl rovněž vybrán jako námět tříkorunové znám-

ky, vydané při příležitosti konání zasedání směru Karpatské Ukrajiny v březnu 1939. Součástí série „Krajina, města a hrady“ byla známka s motivem Mukačevského hradu, vydaná v r. 1936. S velkým zájmem veřejnosti se setkala série osmi korespondenčních lístků se známkami zobrazujícími kulturní a etnografické pamětihodnosti regionu od Užhorodu až po Jasiňu. Série byla vydaná v r. 1934 k 15. výročí připojení Podkarpatska k ČSR.

Závěrem připomeňme jména poštovních provozních úředníků ve správní službě a provozních úředníků ve službě u telegrafních úřadů v ŘPT v Košicích pro obvod Podkarpatská Rus (podle stavu k 1. prosinci 1937):

1. Pošta Užhorod 1: přednosta O. Keller, vrchní poštovní tajemník J. Šourek, doz. vrchní poštovní tajemníci O. Kováč M. Chramosta, P. Bräuer, A. Rónay, J. Macháček, poštovní tajemníci B. Melč, J. Škoda, M. Fodeleš a O. Chládek. Znamou postavou užhorodské hlavní pošty byl její vrátný p. Müller.
2. Pošta Mukačevo: přednosta: B. Souhrada, doz. vrchní poštovní tajemník L. Jančo, vrchní poštovní tajemník L. Pap, poštovní tajemníci A. Kirschner, A. Koníček a J. Kostka
3. Pošta Berehovo: přednosta V. Vachuška, vrchní poštovní tajemník A. Peschko, poštovní tajemník A. Trdla
4. Pošta Chust: přednosta O. Očenáš, vrchní poštovní tajemník A. Kalaš, poštovní tajemník Š. Homičko.

Telegrafní stavební úřad Užhorod: J. Kroo – poštovní tajemník, Berehovo: K. Duray – poštovní elév.

***

Podle výročních zpráv bylo finanční hospodaření ČSP v období první republiky mírně ziskové. Výjimku představovaly první roky po vzniku republiky kvůli vysokým nákladům na obnovu a rekonstrukci celého odvětví, a období let 1932–1933, kdy se hospodářská deprese vyvinula ve všeobecnou krizi a hospodaření ČSP skončilo ztrátou v důsledku úbytku listovních zásilek, telegrafních a telefonních služeb. Pokrok v rozvoji spojů a oblasti poštovníctví však v celé republice trvale vzrůstal. Důležité bylo, že ve zmíněných oblastech i Podkarpatsko nastoupilo modernizační trend díky velkorýsým investicím ze strany státu a při využití nejnovějších technických vymožeností.

VLADIMÍR KUŠTEK

Postřehy ze současného Zakarpatí

V roce 2019 si připomínáme významná výročí. Jedním z nich je příchod sovětské armády na Podkarpatsko v roce 1944. Následovalo „znovusjednocení“ s Ukrajinou, jejíž součástí však Podkarpátí nikdy předtím nebylo. Z pohledu Kyjeva leží země za Karpaty, dostává proto nový název – Zakarpatská oblast.

Třicet let už také uběhlo od demokratizačních změn ve střední a východní Evropě. Na Ukrajině následovaly již v březnu 1990 soutěživé volby do zákonodárného sboru – Nejvyšší rady (Верховна Рада) a orgánů územních samospráv. Je proto čas pro bilancování. Třeba toho, jak se v současném Zakarpatí žije. Chci se pokusit alespoň o několik postřehů. Vycházím částečně z přečteného – z webových stránek Statistického úřadu Ukrajiny (www.ukrstat.gov.ua/), dalších webových stránek, z místního tisku i knih. Zejména však vycházím z rozhovorů s lidmi. Patří mezi ně několik přátel, které vídám každoročně. Většinu svých „zdrojů“ jsem ale potkal náhodou – v taxíku, na zastávce či v okolí městeček a vesnic. Moje postřehy jistě nebudou vyčerpávající. Na Zakarpatí pobývám jen několik dnů za rok a mluvil jsem s několika desítkami lidí. Budu proto rád za každé doplnění či opravu.

1. července 2019 žilo v Zakarpatské oblasti 1 252 000 obyvatel. O deset let dříve 1 243 000. Podle statistik je tak počet obyvatel setrvalý. Ukrajina jako celek naopak zaznamenává stálý pokles počtu obyvatel, ze 46 v roce 2009 na 42 milionů lidí o deset let později. A zdaleka ne celé snížení je možné přičíst na vrub Krymu, jenž byl obsazen Ruskou federací. Na něm totiž v roce 2009 žilo „jen“ necelých 2,4 mil. lidí. Obyvatelé východních částí oblastí Doněcké a Luganské jsou alespoň statisticky stále do celkového počtu obyvatel započítáváni.

Jak „spočítat“ životní úroveň?

Co se ve statistice můžeme dočíst o životní úrovni? Průměrný plat na Ukrajině v červenci 2019 dosahoval 10 971 hřiven. Jak je běžné i jinde, v hlavním městě Kyjevě to je 16 249, kdežto v dalších částech země daleko méně. Na Zakarpatí konkrétně 9 577 hřiven. Samotné číslo nám samozřejmě mnoho neřekne. Ze základních potravin stál kilogram chleba okolo 22, rýže něco přes 25, cukru okolo 17 a litr mléka k 25 hřivnám. Kilogram kuřete přišel zhruba na 63 a vepřového na 130 hřiven. Litř 95 oktanového benzínu vyšel okolo 29 hřiven. V polední vývařovně „Zakarpatská kuchyně“ v Užhorodě na Sobranecké ulici nedaleko budovy oblastní rady se dal pořídit boršč za 18 hřiven, houbová polévka za 25, většina hlavních jídel stála 25 až 40 a pohanka jako příloha 12 hřiven. Ceny uvádím jen pro hrubé přiblížení. Je z nich patrné, že nejsou o mnoho nižší než třeba v ČR.

S příjmy na Ukrajině je to však trochu netypické. Nemyslím průměrný plat. Ten je pouze částečně vypovídající nejen v tomto regionu. Kamarádka pracuje ve školství za 6 000 hřiven. Rozebírat, zda jde o hrubý či čistý příjem není tolik podstatné. Na Ukrajině k tomu ale přibývá objemná šedá ekonomika. Odhadem 40 až 60% lidí pracuje neoficiálně, alespoň částečně. Jeden z taxikářů v Užhorodě mi řekl, že je oficiálně zaměstnan jinde za zhruba 9 000 hřiven, neoficiálně navíc řídí taxík a tím si vydělá dalších zhruba 10 000. Daně a platby do penzijního fondu ale odvádí jen z oficiálního platu 9 000 hřiven. Mít více zaměstnaní je pro lidi jistě náročné, pro stát navíc v podobném modelu daňově pramálo výhodné. Lidé zpeněžují výsledky své práce různě. Kdo cestuje autobusy v Zakarpatí, jistě si povšiml, že pár metrů za oficiálními stanicemi autobusy zastavují a nastupují další cestující. Ti už platí bez účtu a řidič bezpochyby neodvádí celou takto získanou tržbu. Ve školách, samozřejmě vyšších stupňů, je možné zaslechnout řeči o prodeji známek. Stejně tak na Ukrajině není oficiální zdravotní pojištění. Lékařské ošetření je jakoby bezplatné. Na lékařské výkony však existují neoficiální ceníky. Zpeněžovat své zaměstnání „bokem“ je jistě možné jen u některých profesí. Daně samozřejmě neplatí ani ti, kteří byli nedobrou hospodářskou situací „vyhnáni“ pracovat za hranice.

Oficiální čísla a realita

Nepíši to proto, abych snad něco vyčítal „běžným“ Rusínům a Ukrajinčům. Chci ilustrovat, že šedá až korupční ekonomika je objemná a stát získává relativně málo příjmů. Nedůvěra obyvatel vůči státu

a veřejné moci je značná. Optimalizace daní je běžná všude, nechť platit daně na Ukrajině je však extrémní. Leckdo zastává názor, že přece nebude platit těm lapkům nahoře. Že se z toho beztak hodně „ztratí“. Výsledkem je poměrně hubený státní rozpočet. Podle webové stránky cost.ua/budget dosahují schválené výdaje státního rozpočtu Ukrajiny na rok 2019 na obyvatele zhruba 27 tisíc hřiven. Výdaje penzijního fondu jsou schváleny zhruba 9,5 tis. hřiven na obyvatele Ukrajiny. Rozpočet počítá s poměrně velkým deficitem a příjmy jsou zhruba 24,7 tisíce hřiven na obyvatele (1 hřivna je podle kurzu necelá 1 Kč). Pro porovnání uvedme, že výdaje státního rozpočtu ČR za rok 2018 činily podle monitor.statnipokladna.cz bezmála 132 tisíc Kč na obyvatele. Ani v jednom případě nezapočítávám výdaje místních samospráv. Celý ukrajinský stát je tak v začarovaném kruhu. Lidé, pokud to jen trochu jde, neplatí daně. S tím, že se stejně ztratí (rozkradou). Stát má tak relativně málo na své výdaje. Nejen proto, že něco se jistě ztratí (stačí si přečíst v knize Milana Syručka „Rusko-ukrajinské vztahy: mýty a skutečnost“, s jakými zavazadly evakovali Rusové ukrajinského prezidenta Janukoviče

V mukačevské tržnici

po jeho svržení). Veřejné investice pak zdaleka nejsou dostatečné. Oprávněně je možné slyšet: podívejte se, jak u nás vypadají silnice, jak u nás vypadá to či ono.... K tomu se přidávají nemalé vojenské výdaje spojené s konfliktem na východě Ukrajiny.

Dalo by se říci, že lidé si nějak vždy poradí. Je to do jisté míry pravda. V domácnostech mají nakonec prakticky všechny spotřebiče jako my. Leckdo si může dovolit i dovolenou u moře. I pro mnohé pracující je však život nelehký. V zimě si ve městech mohou dovolit vytápnout jen několik málo týdnů. Po zbytek zimy už ne. Pokud vážně onemocní, je to ještě svízelnější. Ve velice obtížné situaci jsou penzisté. Je poměrně běžné, že peníze nedosahuje ani 2 000 hřiven. Na autobusové stanici v Mukachevu prodává občerstvení paní. Po 40 letech zaměstnání pobírá penzi kolem 1 600 hřiven. Manžel i syn jsou invalidní. Bez práce souběžně s penzí by se užívala jen stěží. Penzisté tak prodávají, taxikářů... Nakonec lidí na práci je málo, mladí totiž pracují v České republice, na Slovensku či Polsku. Na vesnicích samozřejmě lidé chovají zvířectvo, pěstují brambory a podobně. Tím si příjmy částečně vyrovnávají.

Politika: euforie a zklamání

S ekonomickou situací souvisí ta politická. Nakonec v roce 2019 proběhly již dvoje volby, řádné prezidentské 31. března (druhé kolo 21. dubna) a mimořádné parlamentní 21. července 2019. Obecně můžeme opět hovořit o začarovaném kruhu. Má dvě základní fáze. Nejdříve přichází nadšení. Po volbách, nebo spíše po velké politické změně, jako třeba po „Oranžové revoluci“ v zimě 2004/2005 nebo „Euromajdanu“ v zimě 2013/2014. Zvláště nadšení po svržení prezidenta Viktora Janukoviče v roce 2014 bylo veliké. V létě 2014 se na nábřeží v Užhorodě v improvizovaném stánku fotili zejména mladí lidé před zástavou (ukrajinskou) a nadšeně hovořili o nadějných vyhlídkách Ukrajiny. Za kolik let hospodářsky dožene Českou republiku a bohdá i Švýcarsko. Na univerzitě studenti prodávali

přívěšky s vyobrazením podkarpatského medvěda, který třímá pušku.

Za rok či dva už to tak slavné nebylo. Naděje zklamané. Dostavila se druhá fáze. Pokud přišla řeč na politiky, odpověď většinou zněla, že jsou to „lumpové a zloději“. Leccos vypovídají volební výsledky. Oranžová revoluce vynesla do prezidentského paláce Viktora Juščenka. V opakovaném druhém kole voleb 26. 12. 2004 získal 52% hlasů (v Zakarpatí dokonce 67,5%). V následujících volbách v lednu 2010 se umístil na pěkném pátém místě s 5,5% hlasů (v Zakarpatí získal 5,9%). Po Euromajdanu zvítězil již v prvním kole mimořádných prezidentských voleb v roce 2014, Petro Porošenko. V roce 2019 s výrazným rozdílem prohrál s Volodymyrem Zelenským. Nemyslím si, že by všichni nastupující politici přicházeli do úřadů bez jakékoli touhy po změnách a zlepšení. S malým rozpočtem a rozbujelou šedou ekonomikou však jdou veškeré změny ztuhá. Zákonitě naráží na ekonomický začarovaný kruh. Nadšení voliči očekávají změny v relativně krátké době. Samozřejmě bez toho, aby své aktivity přesunovali více do ekonomiky oficiální, zdaněné. Relativně rychle přichází rozčarování a hledání dalšího politického „spasitele“. Je pravda, že hledání spasitelů není zdaleka jen záležitost Ukrajiny nebo Zakarpatí. Nový prezident Volodymyr Zelenský má možná výchozí pozici o něco lepší. Nepřichází po revoluci, ale řádných volbách. Lidé mluví o tom, že je mladý, bez zkušeností. Změny k lepšímu jistě očekávají, ale ne tak „dychtivě“ jako v letech 2005 či 2014. Nový prezident má navíc po mimořádných parlamentních volbách absolutní většinu v Nejvyšší radě. Bez „svého“ parlamentu totiž prezident mnoho nezmůže.

Současný systém voleb do Nejvyšší rady (ukrajinského parlamentu) je smíšený. Smíšené volební systémy bývají různé, na Ukrajině je ten nejjednodušší. Polovina poslanců je zvolena v jednom volebním obvodu podle zásad poměrného systému. Každá strana, která překročí hranici 5% odevdaných hlasů, získá křesla v poměru k získaným hlasům. Druhá polovina je zvolena v relativně malých obvodech, v každém se volí jeden poslanec. Kdo získá prostou většinu hlasů, vítězí. V Zakarpatské oblasti je takových obvodů šest. Tyto malé obvody zajišťují, aby byly v parlamentu zastoupeny významné osobnosti, a to i místní. Na Zakarpatí k nim rozhodně patří Viktor Baloha, podnikatel a politik. Býval ministrem, kancléřem prezidenta Juščenka, primátorem města Mukačevo. Dlouhou dobu je také poslancem Nejvyšší rady. Hospodářsky bývá spojován se společností „Barva“ (např. supermarkety na Zakarpatí). Mnohými je označován za banditu. Letos to měl složité. Ve svém domovském volebním obvodu č. 69 zahrnujícím město Mukačevo a okolí jen těsně porazil kandidáta prezidentské strany „Sluha lidu“ Edgara Tokara (21 265 hlasů pro Balohu a 20 467 pro Tokara). Kandidátů v tomto volebním obvodu bylo devět. Viktor Baloha se na předvolebních plakátech označoval za jediného lídra Zakarpatí. Poněkud tragikomicky to vyznělo v Mukačevu na prostranství před sovětským tankem. V blízkosti několika předvolebních billboardů spala pod oním tankem v papírových krabicích zbláčená stará paní.

Hybridní demokracie v praxi

Ukrajina bývá označována jako „hybridní demokracie“. V takových státech leccos s demokratických principů drhne. Oblíbeným sportem

Volební kampaň na Podkarpatsku 2019

je třeba kandidovat tzv. „klony“. Jsou to lidé, kteří se jmenují úplně stejně jako některý z uchazečů o vítězství. Ivan Baloha (bratr Viktora) tak měl ve volebním obvodu 70 protikandidátů stejného jména bydlícího v Poltavské oblasti. Svůj klon měl i další významný muž Zakarpatí, šéf strany Maďarů na Ukrajině, Vasil Brenzovič (obvod č. 73 – město Berehovo a okolí). „Klony“ se samozřejmě kandidují proto, aby se případný nepozorný volič ve volební místnosti spletl. Často se mluví rovněž o nákupu hlasů. Nakonec ony jednomandátové volební obvody byly před lety zavedeny zejména pro patřičné „ohýbání“ volebních výsledků. V letošním roce to však patrně rozhodující činitelem nebyl. Romka v Užhorodě o platbách sice hovořila, ale následně je opět popřela. Známý obličej hrdiny politicko-satirického seriálu „Sluha lidu“ (Слуга народу) Volodymyra Zelenského možná všechny podobné aktivity převážil. A to i v parlamentních volbách. V nich se o mandát jako prezident samozřejmě neucházel, ale předvolební agitace kandidátů prezidentské strany „Sluha lidu“ v jednotné zelené barvě byla nepřehlédnutelná. Na billboardech ostatně často stálo „зробимо їх ще раз“ (pojďme to udělat znovu). Na celé Ukrajině získala prezidentská strana 254 mandátů v parlamentu, tj. pohodlnou většinu. Na Zakarpatí pravda pouze jeden přímý mandát ze šesti.

S novým prezidentem nová doba i pro Rusíny?

Že to nebude mít nový prezident jednoduché, je nasnadě. Když jsem byl před parlamentními volbami na Zakarpatí, zaujal mě krátký šot na ua-reporter.com. Na Ukrajině se totiž platí značná suma za přepis státní poznávací značky na automobilu. Mnozí si přivezli automobil ze zahraničí. Označit ho ukrajinskou SPZ je však někdy dražší než samotné auto. Taxikář z Čopu mi říkal, že ho automobil stál 2 500 euro a ukrajinská značka 3 000 euro. Někteří proto raději stále jezdí či donedávna jezdili se slovenskými, českými a jinými značkami. Správně mají každých několik dní překročit státní hranici (jen ukrajinskou). Když však bydlíte někde na horách, je to samozřejmě obtížné. Byli byste stále na cestách k hranici a zpět. Při případné policejní kontrole je možné dát něco bokem policistovi (to je ta šedá ekonomika), ale stále více se mluví o pokutách. Prezident tak v onom šotu stál v hloučku lidí hlasitě požadujících snížení výše poplatku za změnu SPZ. Vypadal dosti nešťastně a stále opakoval, že až bude mít snad po volbách „svůj“ parlament, že to zařídí. Oproti válce na východě země je to samozřejmě lapálie, ale takových budou tisíce...

Další věcí k řešení je národnostní otázka. Uzná či neuzná nová vláda Rusíny jako národnost? Pokud ano a bude možné se přihlásit svobodně k národnosti v rámci příštího sčítání lidu (v roce 2020?), bude to jistě skvělé. Otázkou je, kolik lidí se k Rusínům opravdu přihlásí. Přece jen jim je od roku 1944/1945 vtoukáno do hlavy, že žádní Rusíni nejsou. Ve školách se učí ukrajinsky. V učebnicích není o Rusínech žádné zmínky. Lidé na Zakarpatí se k rusínské národnosti příliš verbálně nehlásí. Možná se bojí, možná je to nepálí. Vždy bylo třeba zajistit nejdříve obživu a pak se starat o podobné podružné věci. Za „Maďarů“, za „Čechů“, no a teď je to stejné. Nemusí to být úplně ztracené. Taxikář ve Svaljavě mi prakticky sám od sebe řekl, že je Rusín. Je však třeba říci, že byl z těch několika desítek lidí, se kterými jsem mluvil, prakticky jediný. Nepočítaje v to samozřejmě mé přátele. Neb někteří z nich jsou opravdoví „národní buditelé“.

Zakončíme trochu česky. Jsme na Zakarpatí stále „vzývání“. První Československá republika je připomínána jako dobré období. Na druhou stranu i Sovětský svaz je připomínán (byl pořádek, byla práce, levné byty, zboží však nebylo a na vše fronta, taky špehování). ČR je na tom rozhodně lépe. Na druhou stranu o vojáky východní armády, kteří nestihli či nechtěli po válce odejít do zkráceného Československa, jsme se většinou nijak nepostarali. Řádný konzulát a české kulturní centrum na Podkarpátí stále nezřídili. Mj. tak lidé stále vhnání do rukou „klientů“, kteří jim za nekřesťanské peníze zařídí víza, práci či studium. Příznačný byl rozhovor s jedním pánem ze Zakarpatí pracujícím v ČR: „Pracuji za 250 Kč na hodinu, z nich však 100 získá „klient“ a 50 připadne na poplatky a úplatky“. Ty úplatky jsou, obávám se, nejen na Ukrajině. Někteří čeští turisté se také na Podkarpátí přijedou lacino napít a „rozrajtovat“ poloniny na čtyřkolkách. Dodejme, že samozřejmě tu nerajtuji jenom Češi...

Sportovní Rusínů po dobách Československa, neboli: V cizích službách, díl osmý

Padesátá léta minulého století představují pro střední Evropu pohnutou dobu sovětské nadvlády. Osvoboditelé se stali protektory „spřátelených zemí“ a zaváděli tu brutálně s pomocí domorodých „soudruhů“ pořádky, které sami nazývali nová revoluční doba. Rusíni se na svém území ocitli už neodvolatelně jako součást Sovětského svazu. Dosud rozvíjený sport se propadl. Nebylo v zájmu „sovětů“, aby tu vůbec byl.

Co nadaní sportovci? De facto už tu žádní nezbyli. Stejně tak funkcionáři. Ta hrstka zbylých činovníků byla v lepším případě umlčena, v horším ji čekalo potrestání či dokonce vystěhování. Mladí, kteří patřili už dříve ke sportovně rozvinuté části Evropy, svobodně opustili svou domovinu a uplatňovali se dál jinde. Zbytek prostě neměl kvalitu pro „dobrou obživu“ na vrcholových sportovištích. Pro srovnání si uvedeme dva případy známých fotbalistů. Jeden se vydal cestou západní, druhý dostal rozkaz jít směrem východním.

Na západ rychle, na východ rozkazem

V lednu 1947 se objevil mezi fotbalisty v ligovém dresu pražské Viktorie Žižkov útočník „bez papírů“. Klasika. Ztratily se ve válce. Domovina ho vybavila náhradním svědectvím, že se jmenuje Ivan Něrš. Jeho sportovní začátky mělo vidět Berehovo (tam začínal i Kalocsay, teď už fotbalový světoběžník). Uvedl se v Praze slibně, ale podle někdejšího svědectví jeho tehdejšího spoluhráče Josefa Čiháka „začali po něm slídit nějaký podezřelí Rusové“. Zmizel. Odešel ale o své vůli, a proto na západ. O tři roky později se prosadil ve slavném klubu Inter (celým názvem Internazionale) Milano. Spolu se švédským reprezentantem „Aka“ Skoglundem vytvořil nejlepší útočnou dvojici v italské lize! Jeho hráčská registrace (s nově pořízenou fotografií) ovšem zněla na jméno Istvan

Nyers. Je zapsán v análech jako spoluúčastník zisku mistrovského titulu za roky 1953 a 1954. A to s takovými slavnými jmény, jako italský reprezentanti Ghezzi, Armano nebo Lorenzi. V roce 1956 opustil špičkový fotbal a zmizel ze statistik i komentářů v té době již čistě profesionální fotbalové Evropy.

Jiným případem je Josif Sabo. (Tímto jménem měl označenou hráčskou registraci až v době působení ve špičkovém fotbalu na evropské úrovni.) Ten se objevil v dresu již zdaleka ne špičkového, ale čistě provinčního Spartaku Užhorod (oblíbený Rusj už byl zrušen) na konci padesátých let ještě v mládežnické kategorii. Vynikal svými statistikami tak, že byl „vrcholnými orgány“ Ukrajinské SSR pozván na mládežnický výběr do samotného Kyjeva. I tam přesvědčil o svém talentu. Okamžitě byl zařazen do policejního Dynama Kyjev (bez možnosti vrátit se domů), byla mu propůjčena hodnost a začal oblékat modrobílý dres několikanásobného vítěze ligy SSSR. Byl tak úspěšný vedle jiných špičkových hráčů „výkladní skříň Ukrajiny“, že dokonce oblékl reprezentační dres SSSR! Vrcholem jeho sportovní kariéry v tomto dresu byl start na mistrovství světa 1966 v Anglii. Sovětská reprezentace tu skončila na 4. místě a její vystoupení mělo odezvu v oceňujících celosvětových kritikách. Sabo sám hrál za Dynamo stabilně až do roku 1971 a patřil k základním kamenům úspěšné jedenáctky, která požívala v Evropě velký kredit. Pak z fotbalového světa zmizel.

O čem se dočtete příště? O jednom výborném atletovi, který se narodil v Užhorodě rusínským rodičům, reprezentoval úspěšně Československo, byl dokonce mistrem Evropy. A v oficiálních pramenech najdete tehdy obvyklé označení: Slovák rusínského původu.

VLADIMÍR ZÁPOTOCKÝ

Reprezentace SSSR v posledním zápase mistrovství světa 1966 s Portugalskem. Josif Sabo, odchovanec fotbalu v Užhorodě, je v dole řadě zcela vlevo. V sestavě nechyběl třeba slavný brankář Lev Jašin (stojící druhý zleva), nebo Sabův blízký spoluhráč z Dynama Anatolij Baniševskij (v řadě sedících s rukou na míči).

Ivan Něrš alias Istvan Nyers v posledním roce svého působení ve slavném dresu milánského Interu.

Setkání rodáků v rusínských Hostovicích

Východoslovenské Hostovice si připomněly letos v srpnu 665. výročí první písemné zmínky o obci. Na rozloze 2904 ha tu je v současnosti 177 čísel s 300 obyvateli, vesměs Rusíni; starostou je ing. Peter Čopák. Obec uspořádala k výročí již 5. setkání hostovických rodáků a při té příležitosti připravila pestrý dvoudenní program. Součástí oslav se stalo i odhalení pomníku obětem 1. a 2. světové války. Dřevěný památník posvětil místní farář, odhalení se zúčastnili i zástupci slovenské vlády. V průběhu setkání rodáků se uskutečnilo významné nejzasloužilších – těch, kdo nejvíc přispěli k šíření dobrého jména obce. (Byl mezi nimi i náš dopisovatel a rusínský aktivista Ján Haragál.)

V rámci slavností se občané účastnili dě-

kovné mše, absolvovali hodnotný kulturní program, veselili se na taneční zábavě, hodovali u bohatě prostřených stolů. Shlédli vystoupení rusínských pěveckých souborů, skupin a sólistů, např. Parobčáků, Komancze (Polsko), Šarišáků a Ščamby, dětských rusínských souborů z okolních základních škol, lidového vypravěče Jožku Jožku, známou zpěvačku rusínských lidových písní Máriu Mačoškovou a další účinkující. Pěvecká skupina Duma ze Sniny spolu se starostou a farářem pokřtili hymnu obce Hostovic „Hostovici šumne selo“. Autorem hudby i textu je Milan Dutka. Píseň, kterou společně zazpívaly zpěvačky Anna Kovačová a Magda Dubjaková, byla účastníky nadšeně přijata. Dlouhým potleskem odměnili i ostatní účinkující.

Autor článku s Máriou Mačoškovou

V rámci oslav byla také slavnostně podepsána dohoda o spolupráci mezi Hostovicemi a Velkým Bereznyem na Zakarpatsku.

Další hostovické oslavy se plánují na rok 2024, kdy se bude připomínat 670. výročí obce.

JÁN HARAGÁL

Marie Čuboková, rodačka z legionářské kolonie

Osadu Stráž při Čope na Slovensku u hranic s Podkarpatskou Rusí založili v roce 1923 legionáři. Její základ tvořilo 16 rodin našich legionářů, jimž trvalo několik let, než zúrodnili močálovitou půdu. Po vídeňské arbitráži ale osadu zabrali maďarští vojáci a obyvatele násilně vystěhovali. Asi poslední rodačkou a pamětnicí této legionářské kolonie, kterou po druhé světové válce pro změnu zabral Sovětský svaz, je Marie Čuboková.

V kraji uherské stepi

Marie Čuboková, rodným jménem Drozdová, se narodila 27. června 1931 ve Stráži při Čope jako jediné dítě manželů Josefa a Kateřiny Drozdových. Její otec musel za 1. světové války společně s třemi bratry narukovat do rakousko-uherské armády. Všichni ale postupně přešli do československých legií a zúčastnili se bojů, které přispěly ke vzniku Československa. Když se jeden z bratrů, Josef Drozd po několika letech válečných útrap vrátil domů, zjistil, že jeho ložnici již obývá jiný muž. S manželkou se proto rozvedl.

Legionářům tehdy nabídlo nově vzniklé Československo zemědělskou půdu na východním Slovensku a Podkarpatsku, uvolněnou pozemkovou reformou. Bratři Hynek a Jan toho využili a s rodinami, zemědělskými stroji, osivem a dobytkem odcestovali do míst u řeky Latorice při městě Čop na jihovýchodním Slovensku. Na zbytkovém statku o rozloze 250 hektarů v roce 1923 společně s dalšími rodinami legionářů založili osadu Stráž při Čope. Rodiny nejprve žily v provizorních prostorách, pak si postavily domy; do osady se přistěhovalo i několik rusínských obyvatel. Zemědělcům ale chyběl kovář. Třetí z bratrů Drozdových, otec Marie Čubokové se kovářem vyučil, a tak ho bratři přizvali do osady. Postavil tam kovárnu a dům, k němuž náležely i polnosti. Ve Stráži při Čope se také otec znovu oženil s o dvacet pět let mladší Rusínkou Kateřinou Malešovou.

Marie Čuboková vzpomíná, že obyvatelé Stráže při Čope žili čilým kulturním životem. Oslavovali státní svátky, pořádali zábavy a divadelní představení. Postavili v osadě i školu, do níž několik let docházela také Marie. Chodily tam také maďarské, rusínské a slovenské děti z okolí. Vyučovalo se ve slovenštině.

Vyhnaní

Rok 1938 znamenal pro Československou republiku katastrofu. Nejprve po mnichovské dohodě zabralo nacistické Německo pohraničí Čech a Moravy, území obývané maďarskou menšinou si nárokovalo Maďarsko. „*Najednou z maďarské strany létala letadla a vyhazovala letáky, v nichž byly napsané hrozné pomluvy proti Československu,*“ vzpomíná Marie Čuboková.

2. listopadu 1938 ve Vídni proběhla arbitráž, jež rozhodla o odstoupení části východního Slovenska a Podkarpatské Rusi Maďarsku. Do tohoto území spadala také Stráž při Čope. Bývalí legionáři, které maďarský stát považoval za své přímé nepřátele, se dostali do ohrožení života. Otec Marie a několik dalších legio-

nářů v osadě proto 8. listopadu 1938 narychlo bez rodiny odcestovalo na Moravu. „*Mysleli si, že se jejich rodinám nic nestane, ale to se mylili,*“ vzpomíná Marie Čuboková.

Vzápětí do Stráže při Čope vtrhli maďarští četníci. „*Vytrhávali latě z plotu a dělali ohně. Slepice se jim taky hodily.*“ Osadu sice vzápětí opustili, ale v listopadu 1938 přišli maďarští vojáci. Všechny obyvatele nahnali do jednoho ze stavení. „*Sebrali nám všechno, co jsme měli u sebe. Peníze, zlato, šperky, hodinky.*“ Večer pak obyvatele naložili do vozů a odvezli do Čopu. „*Pamatuji si, jak byli muži smutní a nešťastní. Co jim asi probíhalo hlavou. Ve válce byli, půdu zúrodnili, vesnici postavili a všechno tam nechali a nezůstalo jim nic. To byla hrozná odměna.*“ Poté všechny odvezli do Královského Chlmce, kde je zavřeli do cely. Marie Čuboková vzpomíná, že po celou dobu nedostali najíst ani napít a museli ležet na holých pryčnách. Její maminku tam přesvědčovali, že pokud se rozvede, může jako Rusínka zůstat, což razantně odmítla. Poté je převezli do Užhorodu, kde je převzali českoslovenští vojáci a zařídili převoz na Moravu.

V protektorátu

Rodina pak žila u otcových rodičů v Lichnově. Ze Stráže při Čope odjeli bez majetku a peněz, a tak otec, který ještě na Slovensku onemocněl malárií, musel hned nastoupit do zaměstnání jako kovář v pastvinářském družstvu v Hájo- vě na hranicích protektorátu. Rodina se tam v létě r. 1940 přestěhovala. Jednou se tam otec snažil zastavit splašená hříbata a utrpěl přitom vážné zranění hlavy, navíc dostal infekční onemocnění „*růže*“. Lékaři mu nedávali mnoho nadějí, ale nakonec se přece jen uzdravil.

V roce 1943 se rodina přestěhovala do Bordovic, kde třiašedesátiletý otec začal sázet dřevo z lesa, v zimě v létě v těžkém terénu s koňmi stahoval klády. Oslabený nemocemi musel koně často z kopce pustit, aby si sami poradili s těžkým nákladem.

Všude leželi mrtví a zranění

Marie Čuboková vzpomíná, jak na konci války vídávala nad krajem prolétávat bombardovací svazy a místo vyučování se s ostatními dětmi ukryvali v lese. Krátce před osvobozením měla nehodu na kole, při níž si zlomila nohu. Skončila v nemocnici ve Frýdku. Stalo se to začátkem května 1945, kdy sovětská vojska zahájila osvobozovací boje. Marie vše sledovala z okna nemocnice, která se zaplňovala zraněnými vojáky i civilisty. Boje se nebezpečně blížily a tak personál nemocnice evakuoval pacienty do sklepa. V místnosti zůstala jen Marie, která se kvůli připoutané noze nesměla hýbat. „*Mojí postel obložili dokola matracemi. Ležela jsem a jen loket jsem měla volný. A naráz taková ohromná šlupa a přes okno až na stěnu vedle kříže se odrazila střepina a rovnou na mě, na holý loket. Hned jsem byla spalená,*“ vzpomíná Marie Čuboková, kterou i s lůžkem převezli na chodbu. „*Sestřička Apolénka tam byla se mnou, sedla si k mým nohám naproti dveřím a říkala, že kdyby něco letělo skrz dveře, ať to zasáhne nejdřív ji a ne mě, že jsem mladá...*“

Dne 5. května 1945 sovětská vojska město osvobodila. Do nemocnice pak vozili nejen zraněné sovětské vojáky, ale i partyzány a další civilisty. „*Nemocnice byla plná lidí z okolí postřelených, zasypaných. Všude páchly zhnisané rány,*“ vzpomíná Marie, kterou z nemocnice propustili až po třech měsících.

Vrátit se nemohli

Rodina se po válce chtěla vrátit do Stráže při Čope. Jenže Československo předalo Podkarpatskou Rus Sovětskému svazu, který jednostranně obsadil i část Slovenska i se Stráží při Čope. Rodina tak definitivně přišla o veškerý majetek a Marie Čuboková se finanční náhrady nedočkala dodnes, protože zákon o finančním vyrovnání z roku 2009 se vztahuje jen na původní území Podkarpatské Rusi.

V létě roku 1945 se přestěhovali do příhraniční obce Úvalno poblíž Krnova, kde dostali na splátky dům. Z katastrálních map se ale zjistilo, že k domu patří 11 hektarů polností, z nichž rodina musela státu odevzdávat povinné dodávky zemědělských komodit. A tak nezbyvalo než začít hospodařit. Marie kvůli tomu nemohla nastoupit na gymnázium a vystudovala jen jednorocní rodinnou školu.

V srpnu 1948 otec zemřel a veškeré práce na hospodářství tak zůstaly na sedmnáctileté Marii a její matce. To už v Československu vládl komunistický režim a v roce 1951 v Úvalnu vzniklo JZD, do něhož ale odmítali vstoupit větší hospodáři. Marie Čuboková vzpomíná, že vesnice se tehdy rozdělila na dva nepřátelské tábory. Ani matka nechtěla do družstva vstoupit, zvláště poté, co JZD Úvalno přešlo na III. typ hospodaření, v němž sedláci v podstatě přišli o veškerý majetek. Vyměnili jim pozemek za horší a vzdálenější.

Marie Čuboková si vzala Jana Čuboka, kvůli tvrdé práci přežila těžký předčasný porod a několik let se doma starala o děti. Později vystudovala pedagogickou fakultu a dlouhá léta pracovala v družině, a jako učitelka hudby a výtvarné výchovy v místní škole.

J. ŠPAČEK

S využitím materiálů Paměti národa

Dávné zločiny pod poloninami

VII. díl – Okradený velkostatkář, lihopalna v synagoze, útěk defraudanta

Český úředník okradl velkostatkáře

Velkostatkář Fogoroši z okolí Mukačeva prodal výhodně tabák ze svých polí a chtěl poté spokojeně „pustit chlup“. Stržil totiž velké peníze – 141 tisíc tehdejších korun. „Na nočních toulkách mukačevskými bary a lokály pak Fogorošiho doprovázel český úředník Červinka. Ráno velkostatkář pohřešil 36 tisíc korun. Na četnické stanici podal trestní oznámení a jako podezřelého uvedl právě Červinku,“ psal 17. března 1929 pražský deník Večerní list. „Při prohlídce bytu Červinkova bylo nalezeno 7 tisíc korun, ač manželka jeho předtím prohlásila, že doma žádných peněz nemají,“ pokračoval Večerní list. Trestní kauzu poté řešil užhorodský krajský soud. Ten vynesl překvapující verdikt: Červinku osvobodil, protože obžalovaný senátu předložil doklady o tom, že velkostatkář Fogorošimu veškerých 36 tisíc korun nahradil. „Červinka vymlouval se na opilství. Ve svědeckých výpovědích byly značné rozpory,“ poznamenal Večerní list.

V synagoze pálili líh

„Trestní senát krajského soudu v Užhorodě za předsednictví dr. Schaureho odsoudil

12. července 1933 předsedu židovské náboženské obce Nathana Rosensteina, jakož i dva další členy téže náboženské obce z obce Kljačanovo v okrese Mukačevo pro pálení lihu v lihopalně. Ta byla umístěna v ženské části židovské synagogy,“ uvedl hned téhož 12. července 1933 pohoťově deník Polední list vycházející v Praze. Jak autor článku zdůraznil, všichni obžalovaní dostali od soudu „mastné pokuty“. Dále list psal, že orgány důchodové kontroly našly v synagoze ilegální lihopalnu takřkajíc přímo „v akci“ a zabavily osm hektolitrů lihu. „Všem odsouzeným v případě nezaplacení vysokých pokut hrozí několikaměsíční žalář,“ zdůraznil deník.

Defraudant z Mukačeva dopaden na jihu Čech

„V minulých dnech zpronevěřil na poštovním ředitelství v Mukačevě 25letý poštovní úředník Svatopluk Šeda částku 17 000 Kč,“ informoval deník Polední list 27. července 1933. A pokračoval: „Včera bylo zjištěno, že odjel až do jižních Čech, kde se skrývá před bezpečnostními úřady. Dnes ráno pak byl četnictvem z Rudolfova přistižen v obci Úsilné v Českých Budějovic. Byl zatčen a dodán do vazby česko-

budějovického krajského soudu. Část odcizených peněz byla u Šedy ještě zajištěna.“

Utonulí vojáci

Další řádky zachytily několik tragických událostí na Podkarpatské Rusi. Doslova černou nedělí zažila 17. července 1933 na Podkarpatské Rusi bývalá československá armáda. Zalistujme v denním tisku z 19. července téhož roku a čteme tu v deníku Polední list: „V neděli při koupání na vojenské plovárně v Užhorodě topilo se během odpoledne hned pět vojáků. Dva z nich byli z vody vytaženi v bezvědomí, vojín dělostřeleckého pluku číslo 12 Josef Švancer vytažen byl až včera, bohužel mrtev.“ A jako při té tragédii nemělo být dost, v Mukačevě se téhož dne utopil další voják Jan Langer. Ani jemu už nebylo pomoci…

Dva mrtví při havárii motorky

V blízkosti Mukačeva došlo 1. listopadu k tragické nehodě motocyklu. Motorka narazila zezadu do povozu taženého koňmi a na místě nehody zemřel 27letý řidič motocyklu Evžen Berger z Kapušan, syn velkostatkáře. Nešťastník se vracel z návštěvy rodiny v obci Ardovo. Jeho přítel, 26letý svobodník československé armády Alexander Toth z Ardova, který seděl na tandemu, podlehl smrtelnému zranění druhého dne v noci, aniž nabyl vědomí. O tragédii psal deník Polední list 2. listopadu 1937. Doprávní nehodu detailně popsal: „Na silnici pokoušel se řidič se svým motocyklem předstihnouti povoz. Náhle ztratil vládu nad strojem a najel plnou rychlostí zezadu na povoz.“ Řidič Berger neměl nejmenší naděje na přežití. Svobodníka Totha převezli do posádkové nemocnice v Mukačevě, kde se vojenští lékaři marně pokoušeli o záchranu lidského života. „Tragické na celé věci je, že se Berger teprve v těchto dnech oženil,“ poznamenal Polední list.

ALEŠ PIVODA

Poznámka autora: V seriálu jsou použity zeměpisné názvy tak, jak je v příslušných letech uváděl denní tisk.

Foto Jan Čopík

Krajina u Staré Lubovni, místa, kde se letos konal Světový kongres Rusinů

* **Užhorodský modernismus** je nový knižní titul o architektuře Podkarpatska. Nevelkou, ale obsažnou a půvabnou obrazovou publikaci zpracoval tým autorů Lina Dehtyaryová, Oleg Olashyn a Myroslav Liakhovych. Hutný text a kvalitní fotografie představují užhorodské stavby vzniklé vesměs za první republiky. Slovem i obrazem provázejí nejvýznamnějšími architektonickými počiny (většinou) českých architektů a stavitelů v Užhorodě. Je tu zastoupeno např. sídliště Velký Galago, „malá Praha“, stavby jako Zemský úřad, Národní banka či Masarykova jubilejní škola, Poštovní banka a telegrafní úřad, budova Prosvita, obytné domy atd. Nahlédneme i do jejich interierů. Skutečně záslužný čin!

* **Už druhý rusínský večer** se uskutečnil v Slovenském domě v Praze v Soukenic-

ké ulici. První 19. června, druhý 10. října. V příjemném programu podzimního večera vystoupil v prostorách Slovenského domu soubor Šarvanci s primášem Matušem Kyseľou, podpořil je člen skupiny Kantar Michal Sakmár. Program plný rusínských i východoslovenských písní připravil spolek Rusini.cz ve spolupráci se Slovenským domem.

* **Dvousté výročí narození Alexandra Pavloviče**, rusínského básníka, publicisty a buditele si připomněli ve Svidníku. Pavlovič tam působil 36 let jako řeckokatolický farář, je zde také pochován. Má tu i pomník. Od roku 1992 se ve Svidníku každoročně v září uskutečňuje turistický pochod s názvem Chodničkami Alexandra Pavloviče. Letos uspořádala Poddukelská knihovna pod vedením Kamila Beňka rovněž sympozium. Začal

slavnostní liturgií, panychidou a položením květin k Pavlovičovu pomníku. Na sympoziu zazněly přednášky o jeho životě a díle. Byla tu mj. věnována pozornost genealogii rodiny Alexandra Pavloviče, jeho působení ve Svidníku a jeho boji za duchovní identitu Rusinů.

* **Prešovské poetické divadlo Viola** pod vedením Táni Pirníkové často připravuje pořady o Rusínech a rusínské tematice. Jedním z nich byl také jeden večer z cyklu *Stretnutia na 49. rovnobežke*. Šlo o objevný a inspirativní program věnovaný Rusinům - emigrantům, převážně v zámoří - v USA a Kanadě, kteří svůj vztah k rodnému kraji, touhu po domově a vůbec pocity, které je v nové situaci provázely, vyjadřovali básněmi, písněmi i jinými uměleckými projevy.

KRÁTCE

Родный край

Додаток до новинки Podkarpatská Rus

Не люб свій народ
зато, же є славный,
але зато, же є твій.

Александр Духнович

Новый вітор в русиньскім музею?

Русины на Словакії маюць штири професіональні інституції. Вшыткы находять ся в історичнім культурнім центрі Русинів – у Пряшові. То Театер Александра Духновича, Піддукляньскый умелецькый людовый субор, Інститут русиньского языка і культуры Пряшівской універзіты, і наймолодшов інституційов є Словацькый народный музей – Музей русиньской культуры.

Як раз наймолодша інституція, русиньскый музей, довгодо стагнувала. Од 1-го августа 2019-го року пришло ку зміні на посаді директора. Прийде новый вітор до нашого музею і зліпшыть ся фунгваня?

Русиньскый музей

Словацькый народный музей – Музей русиньской культуры в Пряшові (СНМ – МРК) выиникнув 1-го януара 2007-го року на основі рішіння Міністерства культуры Словацькой републіки. За його першу директорку была выбрата Олга Глосікова, котра го вела аж до того року.

Наперед був музей у арендованых комерчнх просторах. Кінцьом 2011-го року переводом маєтку із Міністерства обороны Словацькой републіки дістав бывшы касарні, чім ся здобула будова, котра мала служыти як просторы музею. Здобытя новых просторів значило і то, же музей був до децембра 2013-го року про людей цілком запертый. Од того часу є одкрытый, но фунгує в обмеженім режимі, кедьже дотеперь будова не перешла реконструкційов, котра бы просторы приспособила музейным задачам.

Пасівіту музею, котра не была повязана лем з тым, же ся не робила жадна реконструкція, довгодо критиковали русиньскы активісты. Спокійность не была наприклад з тым, же інституція служыла на різны галерійны выставкы, з котрых многы ани нич доведна з Русинами не мали, на культурно-сполоченьскы події, но довгодо притім музей выходив у штатістіках цілої штрктуры Словацького народного музею як еден з найгіршых. Не робила ся жадна наукова робота, жадны баданя, слабо збогачовав ся о даякы цінны артефакты збірковий фонд. Навіцывность была на непубліковательных чіслах. Бывша директорка наперек жопадавці русиньскых організацій і активістів нияк не рішыла ани то, же основна часть русиньской культурной матеріальной дідовизны зістала в збірковых фондах Словацького народного музею – Музею української культуры у Свіднику і суть там презентованы як артефакты української культуры. Русины притім жадають, жебы тогы артефакты перешли до маєтку русиньского музею.

Ку неспокійным з веджіньом музею наконець придав ся і Браніслав Паніс, генеральный директор Словацького народного музею, котрый тот рік выписав конкурз на посаду директора. Тот приходив 2-го юла і спомеджі сім кандидатів комісія выбрала за нову директорку музею Любу Кральову, котра веде музей од 2-го августа.

Люба Кральова

Нова директорка русиньского музею Люба Кральова (1959) є родачков із Снины, родічі походили з русиньскых сел Осадне і Звала. Штудовала на гімназіі в Снині і в Ваньскій Шавніці,

де зматуровала. У 1978-ім році наступила на Київску державну універзіту Тараса Шевченка, де у 1983-ім році закінчила научный комунізм.

По закінчю штудій у Києві пришла робити до Пряшова на втогдышню Філозофічну факульту Універзіты Павла Йозефа Шафарика (ФФ УПІШ). В роках 1990 аж 1993 штудовала екстерно на Катедрі романьскых языків ФФ УПІШ учительство французького языка і літературы. Екстерно в тім самім часі штудовала і на Карловій універзіті в Празі, де закінчила свої штудії роботом на тему соціології вольного часу. Од 1996-го року, коли ся розділила універзіта, аж до року 2002 учіла на Катедрі політології Філозофічної факульту Пряшівской універзіты в Пряшові. В році 2000 на Катедрі соціології Факульту соціальных штудій Масаріковой універзіты в Бърні здобула тітул ПгД. Од року 2002 аж до року 2011 учіла на Факулті верейной справы Універзіты Павла Йозефа Шафарика в Кошыцях. Моментально знова штудує на Пряшівскій універзіті русиньскый язык і літературу в комбинації з російськым языком.

В році 2010 Люба Кральова стала єднов із основаючых членів політичної партії Наш край, до 2012-го была їй председкыньов. Партія мала намагу быти регіонална і русиньска. В році 2013 засновала Обчаньске здружіння Колысочка – Koliska, в рамках котрого є головнов активностей організованя вечерных школ русиньского языка про діти і дорослых. Окрім того Колысочка од 2013-го до 2018-го року выдала 9 книжок і учебників. Так само здружіння, котрого є Кральова председкыньов, выдало і компактны діскы зо співанками, еден із приповідков.

В плані має нова директорка музею зрядити в Пряшові на Соливарі матерську школу з русиньськым навчалным языком. В тых днях зачала реконструкція будовы, в котрій має матерська школа од септембра 2020-го року мати свої просторы.

Нова концепція і реконструкція

Нова директорка є у своїй функції першый місяць. За тот час вже стигла скликати Раду директоркы СНМ – МРК, як poradного органу директоркы, в котрім суть фаховці з области музейництва, і Комісію на творіння збірок. Своі планы уж має і на найближшый час. Якы суть?

Директорка хоче в найближшій часі представити нову концепцію. Тота є повязана з просторами, в котрых того часу музей є, то значить в бывшых Касарнях Антоніна Запото-

цького в Пряшові. Представліня концепції бы мало быти кінцьом октобра.

„Далшы активності, котры будеме реалізувати, то уж культурно-сполоченьскы події. Суть то активності, котры сьме собі самы наплановали, на каждый місяць окреме. В септембрі бы сьме зачали нашы активності выставков образів Михала Сіріка, інстїтного маляря зо Стерьковець, што є часть Чабаловець. В октобрі нас чекать велика презентація нашой концепції, нашой візіі на розвиток нашого музею. Но іщі перед тым, 9-го октобра рихтуєме медалйон нашій великій народній співачці Ганці Сервіцькій, на котру ся барз тішье в нашім музею,“ говорить нова директорка.

Музей на осінь приготує і выставку, котрой цілком буде презентація воєньской історії тых частей северовыходной Словакії, де жыють Русины. Буде заміряна головно на Другу світову войну. В рамках той події будуть ся представлявати і погляды людей, котры зажыли у своїх селлах страхи Другой світовий войны.

Приготує ся і новый продукт з назвов „Музей селам – село музею“. Через тот продукт хоче Люба Кральова представити села так, же ся одпрезентує їх історія, їх днешній жывот, їх культура. В децембрі приготує музей програм, котрый є повязаный з Рождеством. „В рамках нього бы сьме хотіли представити колядки через выступліня фольклорных груп з окремых сел нашого русиньского регіону. Хотіли бы сьме до наших просторів позвати головно тых колядників, котры ту іщі не выступали. І через них представили і їх село,“ доповнила нова директорка музею.

Як сьме ся дізнали, музей планує і меншу реконструкцію внутрішніх просторів, котры суть к діспозіції, але не суть хоснованы на выставны цілі. Обект є барз великий, но на культурно-сполоченьскы і музейны активності ся хоснує лем мала часть просторів. Теперь бы ся то мало зліпшыти. Музей на то дістав як еден з мала музеїв, котры суть в штрктурі СНМ меншу фінанчну дотацію. Самособов, дотація не выстарчіть на цілкову реконструкцію, але холем штось.

Не забыты на основне

Є позітивным, же нова директорка хоче рушати музей допереду, же приходить з новыма думками і хоче пустити ся холем до часточной реконструкції будовы, без чого не дасть далше розвивати ся музей. Но потрібным є, жебы ся не забыло на основне.

Покля має быти СНМ – МРК досправды репрезентативнов і хосновнов інституційов про Русинів но і Нерусинів на Словакії, пак треба думати на то, же музей не годен фунговати без того, жебы робив наукову роботу, етнографічны і етнологічны баданя, жебы ходив по терені і зберав, што іщі на наших селлах цінного зістало. Лем таков роботом може стати атрактивнішым, хосновним, потрібным. Так само бы веджіння музею не мало забыти на то, де суть нашы артефакты і добыты їх під свій збірковий фонд. Роботы є доста, нам зістать триматы палці.

ПЕТРО МЕДВІДЬ

Socha TGM v Rachově

V posledním čísle časopisu Podkarpatská Rus jsem si se zájmem přečetl článek Erika Lukeše o nejvýchodnější soše Tomáše Garrigue Masyryka, která stála v Rachově. Rád bych tímto poskytl autorovi článku další vodítka. V rámci skenování sbírkových předmětů Národního muzea jsem narazil i na alba ukrývající řadu fotek z Rachova včetně dvou malých fotografií ze slavnostního odhalování této sochy. Bohužel je u nich připsána jen základní informace o jakou jde akci. Jednu z těchto fotografií jsem zvolil jako ústřední k nové výstavě o Podkarpatské Rusi v Národním památníku. Věřím, že tato fotografie pomůže potvrdit autorovu identifikaci správného místa a doufám, že se vám všem výstava bude líbit.

Mgr. Ondřej Štěpánek

Národní muzeum, Oddělení novodobých českých dějin
(Pozn. red.: Článek o výstavě v Národním muzeu otištěný v tomto čísle na str. 4.)

Foto Archiv NM Praha

Huculská rapsodie

Nemířil jsem autobusem od Rachova do Jasiny poprvé. Naším otcům byla kdysi k dispozici lokomotiva honosící se názvem „rychlouk Praha – Jasina“. Zatímco dříve měl rychlík za úkol projet obrovskou dálku z Prahy do Jasiny na jeden zátah, dnes se kvůli nedomluvě s Rumuny jezdí vlakem jen z Rachova do Jasiny. (Dřív se jezdilo přes rumunské území).

Pozastavil jsem se nad kontrastem ve výstavbě obou měst. Rachov působí moderně s uspořádanými ulicemi a množstvím kostelů, Jasina je místo s rozházenými neupravenými domy, všude daleko. Zato ta příroda! Omamné výhledy na všechny strany, podmanivá krása, kamkoliv oko dohlédne. Cestou od židovského hřbitova jsem se klopýtavě vzdaloval k lákavým obzorům. Nevím, která strana je víc hodná obdivu - zda zelené stráně poseté mozaikou stovek pestrých domečků, či úchvatná podivná na karpatské velikány zvoucí k romantickým výstupům.

Avšak tentokrát nepřicházím do těchto končin naší bývalé republiky ze záměrem opévat krásný kout Podkarpatské Rusi. Region má historii, která byla i pro mě ještě nedávno uta-

Důstojný příspěvek k výročí

Kniha Vladimíra Kušteka Československý svět v Karpatech obsahuje hutné a podnětné informace z historie vzdálenější i bližší o mnoha sídlech tohoto kraje. V podstatě jsou to texty, které vycházely na pokračování v časopise Podkarpatská Rus. Obzvláště nádherné jsou reprodukce četných fotografií. Malým nedostatkem je absence jmenného a věcného rejstříku, jakož i přehledu literatury a pramenů, z kterých autor čerpal. Ve finále je kniha důstojným příspěvkem ke stému výročí založení republiky a zároveň včlenění kraje pod Karpaty do ní, které připadá na letošní rok.

J. Furch

Hledám příbuzné

Mám jen pár údajů. Děda: Michal Stupnický, narozen 7. 7. 1919 v obci Kostrina, okres Velký Berezny; rodiče: otec Vasil, matka Anna Cihuňková. Babička: Alžběta Stupnická, rozená Mihalegová, narozena 7. 1. 1923 v obci Bílky, okres Iršava. Rodiče: otec neuveden, matka Julie Mihalegová. Babička odjela do Čech v jedenácti letech přes Červený kříž, pracovala u sedláka ve městě Sedlčany - Lhotka, okres Příbram. Zde se pravděpodobně seznámila s dědou, který tam pracoval jako kočí. Na Ukrajinu - Podkarpatskou Rus se již nikdy nevrátili a své rodiče již nikdy neviděli. Za jakoukoliv informaci o svých předcích předem děkuji.

Jindra Hermanová

jindrahermanova@email.cz

Stopy končí v Činaděvu

Pátrám po svém prastrýci, o němž jsem našel zmínku v knize Vladimíra Kušteka Českoslo-

venský svět v Karpatech na str. 135, kde se uvádí jeho jméno mezi řezníky v obci Činaděvo. Z matrik se mi o něm podařilo zjistit jen tohle: Arnošt Janovský, řezník, narozen 5. 3. 1893, vyloučen z církve 14. 3. 1924, zemřel asi v roce 1937 na Podkarpatské Rusi v Mukačevu-Činaděvu, jeho manželka se jmenovala Amálie. Byl bych vděčen za každou informaci, která by mi pomohla zjistit něco o jeho životě. V rodině se nic neví, zemřel bez potomků a jeho manželka se nám naposledy ozvala v roce 1964, když jsem se narodil. Nevím, ani kde je pochovaný, ale předpokládám, že by měl mít hrob na hřbitově v Činaděvu, pokud už nebyl zničen. Mohli byste mi poradit, kam se mohu obrátit s prosbou o pomoc?

Jiří Janovský, Brno

jiri_janovsky@kb.cz

(Pozn. red.: Je možné, že se na tuto výzvu někdo z našich čtenářů ozve s informací, zároveň se však domníváme, že by bylo dobré obrátit se na starostu Mukačeva (Činaděva) s dotazem, zda na místním hřbitově je hrob označený jménem vašeho příbuzného. Váš dopis pošleme autorovi zmíněné knihy, třeba něco poradí.)

Jak se jmenuje někdejší Havlíčkova ulice v Mukačevu?

Jsem rodák z Mukačeva. Mám zájem o původní názvy ulic tohoto města - myslím tím názvy z doby před rokem 1938 - a zároveň o jejich současná označení. Když jsem byl v r. 2000 v Mukačevu zapomněl jsem se zeptat. Přitom bych rád zjistil kde byla (či je) naše nemovitost, kterou rodina opustila. Dříve se ta ulice jmenovala Havlíčkova, ale současný název neznám.

B. Čadil

b.cadil@seznam.cz

jena. Zeptáte-li se u nás na výraz "hucul", tázaný bude zpravidla vědět jen o huculských korních. Pro naši československou menšinu to byl často pojem pejorativní („ty jseš ale hucul!“). Jde tu však o Huculy, hrdý kmen ukrajinského původu, jenž slaví letos sto let od významných událostí, které se na tomto území udály.

Dost jsem slýchal o odporu, který kladli Maďaři našim legionářům při obsazování Slovenska, když se mělo sloučit s českými zeměmi ve společném státě. Ani se jim nedivím - ztráta Horních Uher byla pro Maďary bolestná, jako později pro nás anexe Sudet.

Když byli nakonec adeпти tehdejší krátké komunistické nadvlády (Maďarská republika rad) ze Slovenska vypuzeni, vypuklo na východě v huculské oblasti povstání místního občanstva. Ozvali se Rusíni.

Zajímalo mě to, protože se mi až dosud jevilo toto území pod Karpatami jako pasivní, poslušná gubernie. Sálh jsem po knize rusínského spisovatele Vasila Grendži Donskyho *Od Jasiny do Sihoti*, kde píše o těchto událostech poutavě, i když v zájmu literární licence někde trochu zkráceně.

Konečně přišel den nástupu, aby byli nepřátele vyhnáni ven z rodné půdy. Dne 13. ledna 1919 odešly první huculské oddíly do údolí. A už ve vesnici Kvasech je očekávali Maďaři, se kterými podstoupily vítězné boje - Maďary zahynaly na útěk, i obléhaný Rachov byl zakrátko dobyt. V čele prvního oddílu stál odvážný poddůstojník, jasiňský Hucul Vasil Kopančuk. Pronásleduje maďarskou setninu a na pochodě v Bilině, vede svůj oddíl, pobil maďarskou setninu - a téměř sám odzbrojil 40 Maďarů. Hotový huculský Žižka. Samozřejmě mezi lidem podobné hrdinství vyvolalo velký ohlas. 'Sláva, sláva!' znělo dlouze a objevily se slzy radosti v očích. S procesím šli vstříc povstalcům. Přivítali je slovy: jsme duchem s vámi a očekáváme chvíle, abychom objali každého hrdinu, políbili náš modro-žlutý prapor, který nám přináší svobodu...

Povstalecká epizoda neměla dlouhého trvání. Jinonárodní síly povstání potlačily a sny Rusínů o svobodě zůstaly jen sněním. O slavné minulosti Huculů má poněti jen hrstka zaslíbených. Ale těší mě, že se k Huculům hrdě hlásí i lidé bez znalostí historie místa, kde bydlí.

JAN ROMAN